

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Національний університет
«Одеська юридична академія»

НАУКОВІ ПРАЦІ

НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

Том XXXVIII

Видавничий дім
«Гельветика»
2026

У збірнику наукових праць Національного університету «Одеська юридична академія» опубліковано статті провідних учених НУ ОЮА, докторів та кандидатів наук, а також відомих правників з інших вузів України.

Збірник статей розрахований на фахівців, що працюють у сфері юриспруденції, студентів-юристів, а також юристів-практиків, які цікавляться тенденціями розвитку правового життя сучасного суспільства.

**Рекомендовано до друку та поширення через мережу Internet
вченою радою Національного університету
«Одеська юридична академія» 23.04.2026 р. (протокол № 8).**

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Аракелян Мінас Рамзесович – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри міжнародного та європейського права, проректор з наукової роботи, Заслужений юрист України, Національний університет «Одеська юридична академія», Україна

Члени редакційної колегії:

Аркуша Лариса Ігорівна – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри криміналістики, судових експертиз та поліграфології, Національний університет «Одеська юридична академія», Україна

Пасечник Олена Владиславівна – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри морського та міжнародного права, Міжнародний університет, Україна

Карвацька Світлана Богданівна – доктор юридичних наук, професор, в.о. завідувача кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Україна

Колодін Денис Олексійович – доктор юридичних наук, професор, декан факультету прокуратури та слідства (кримінальна юстиція), професор кафедри кримінального права, Національний університет «Одеська юридична академія», Україна

Тицька Яна Олександрівна – доктор юридичних наук, доцент, декан факультету права та економіки, професор кафедри державно-правових дисциплін (за сумісництвом), Міжнародний університет, Україна

Туляков Вячеслав Олексійович – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального права, Національний університет «Одеська юридична академія», Україна

Харитоновна Олена Іванівна – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри права інтелектуальної власності та патентної юстиції, Національний університет «Одеська юридична академія», Україна

Дамірлі Мехман – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри філософії права юридичного факультету, Університет Близького Сходу, Кіпр

Гайнішова Едіта – доктор філософії, старший викладач, Пан-Європейський університет, Словаччина

Сайт видання: www.naukovipraci.nuoua.od.ua

Збірник внесено до Переліку наукових фахових видань України категорії «Б» у галузі юридичних наук (081 «Право», 293 «Міжнародне право»), в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук відповідно до Наказу Міністерства освіти та науки України № 409 від 17.03.2020 р. (Додаток 1).

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

<i>О. П. Подцерковний</i> Щодо нагальних кроків у подоланні юрисдикційних конфліктів в Україні з урахуванням європейського досвіду	248
<i>В. О. Рядінська, В. В. Коба, О. О. Бондаренко</i> Використання поліграфа крізь призму рішень Європейського суду з прав людини: орієнтири для України	257
<i>Я. В. Свічкарьова</i> Трудові відносини в Україні в умовах воєнного стану: проблеми правового регулювання та шляхи їх вирішення	271
<i>А. О. Сокурєнко</i> Принципи функціонування ЦНАП як суб'єктів публічної адміністрації	278
<i>А. О. Сошников</i> Система загальних принципів соціально відповідальної поведінки суб'єктів господарювання	285
<i>В. О. Туляков</i> Податково нейтральні «брудні» гроші: «No Tax for Tips», відмивання та юрисдикційна асиметрія в Україні	299
<i>В. В. Філатов</i> Реалізація права на інформацію в умовах правового режиму воєнного стану	340
<i>А. І. Цевух, Т. В. Прилуцька</i> Приватизаційні гарантії як складник реалізації конституційного обов'язку із захисту Вітчизни	347
<i>М. В. Чернявський</i> Міжнародно-правові аспекти використання автономних технологій та штучного інтелекту в миротворчих операціях ООН	358
<i>Г. М. Шерстюк</i> Окремі методи публічного адміністрування забезпечення громадського порядку під час проведення масових заходів	365

УДК 343.37:343.272:336.225(477):061.1ЄС
DOI <https://doi.org/10.32782/pnuola.v38.2026.34>

В. О. Туляков
ORCID: 0000-0002-2716-7244

ПОДАТКОВО-НЕЙТРАЛЬНІ БРУДНІ ГРОШІ: «NO TAX FOR TIPS», ВІДМИВАННЯ ТА ЮРИСДИКЦІЙНА АСИМЕТРІЯ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Коли в травні 2025 року Конгрес США схвалив у складі масштабного бюджетного законопроекту норму про звільнення чайових від федерального прибуткового податку («No Tax for Tips»), більшість коментаторів сприйняли це як суто електоральний жест. Проте для кримінолога та фахівця з нормативного визначення політики по протидії відмиванню коштів (AML) у цьому кроці прочитується принципово важливіше: демонстрація того, як держава свідомо обирає режим фіскальної невидимості для цілого сегмента грошових потоків [1].

Механіка є типовою: чайові переважно готівкові транзакції між індивідами, позбавлені паперового сліду і важко верифіковані. Коли держава оголошує їх «вільними від податку», вона знімає не лише фіскальний тягар, а й стимул до декларування та будь-якої звітності. Тим самим утворюється законний, але структурно непрозорий канал модель «намивання» у широкому сенсі: не обов'язково кримінального, але системно організованого руху коштів, що позбавляє регулятора й суспільство можливості верифікувати їх походження [1].

Україна є одним із найбільш показових майданчиків для спостереження за тим, як фіскальна індиферентність, неформальне накопичення активів і фрагментарна антивідмивна архітектура утворюють складну систему юрисдикційних асиметрій. При цьому Україна входить у принципово нову правову реальність: реальність євроінтеграційного зближення з правом ЄС в умовах, коли сам ЄС шойно завершив найрадикальнішу реформу свого AML-режиму за всю його історію. Зрозуміло й те, що ми будуємо наратив навколо того, що юрисдикційна асиметрія «особливість, а не патологія», а потім підбираємо приклади, які це підтверджують, не розглядаючи серйозно альтернативу: хоча б частково вона може бути результатом лобіювання та неефективності, а не функціональної адаптації.

Завдання цієї статті простежити, як вектор «No Tax for Tips» резонує з українським феноменом «намивання», як обидва явища вписуються в глобальний контекст AML-регулювання, і що це означає для перспектив гармонізації українського права з *acquis* ЄС.

Для цього ми побудуємо аналіз навколо поняття юрисдикційної асиметрії множинного правового статусу одних і тих самих активів у різних регуляторних площинах, і покажемо, чому ця асиметрія є не випадковим збігом, а структурною рисою правових систем, що переживають перехідний момент між фіскальним лібералізмом і AML-максималізмом.

Отже, розуміння цієї системи неможливе без двох теоретичних інструментів.

Перший доктринальна рамка про юрисдикційну асиметрію і «відсутнього третього» у системі кримінально-правового регулювання: міжнародне кримінальне право (ICL), транснаціональне кримінальне право (TCL) і європейське кримінальне право (ECL) породжують множинні «нормативні шафи», між якими існують системні розриви [2; 3].

Щоб зрозуміти місце норми у загальній архітектурі, необхідно відновити ту системну рамку, яку у 2024 році запропонував Педро Кайейро у розділі до Research Handbook on EU Criminal Law [2]. Центральне спостереження Кайейро полягає в тому, що ECL та ICL є «периферійними» щодо держави юрисдикціями: вони створені державами, залежать від державного апарату у своєму функціонуванні і водночас претендують на власну автономію, власні джерела права, власні інститути.

Сучасне міжнародне кримінальне право та відповідна антикримінальна політика існують у трьох паралельних, але нерівнозначних режимах. Міжнародне кримінальне право у вузькому сенсі (ICL) режим Римського статуту з його суворими контекстуальними порогами, вертикальною комплементарністю і зосередженістю на фізичній особі як суб'єкті. Депортація або насильницьке переміщення як злочин проти людяності потребує «широкомасштабного або систематичного нападу, спрямованого проти цивільного населення»; без цих умов МКС не має юрисдикції навіть якщо масштаб шкоди є колосальним. Транснаціональне кримінальне право (TCL) режим договірної гармонізації (Палермська конвенція, Протокол про торгівлю людьми, Конвенція ООН проти корупції), що встановлює широкі зобов'язання криміналізації без власних інституцій переслідування. Його тричленна формула «акт–засоби–мета» застосовується до будь-якого експлуататорського переміщення осіб незалежно від збройного конфлікту чи систематичного нападу що робить режим операційно значно ширшим за Статут.

Європейське кримінальне право (ECL) як квазіфедеративна модель взаємного визнання (Директива 2011/36/ЄС, Європейський ордер на арешт, механізми замороження активів), що перекодовує мінімальні міжнародні стандарти у безпосередньо обов'язкові норми і замінює горизонтальну взаємодопомогу на вертикальні моделі виконання. Кайейро позначає питання «відсутнього третього» між ECL та ICL і саме TCL заповнює цей нормативний простір. Але для нашої теми вирішальним є інше: усі три режими побудовані навколо індивіда як первинного суб'єкта відповідальності за відмивання коштів і встановлюють власні несхожі між собою критерії того, кого вони взагалі «бачать».

У 2025 році у статті «Відповідальність колективних суб'єктів у кримінальному праві в контексті розвитку» було зафіксовано інший структурний розлом між класичною доктриною особистої вини й функціональною логікою організаційної відповідальності при відмиванні. Корпоративні структури, транснаціональні об'єднання, воєнно-промислові комплекси здатні координувати масові порушення прав людини, залишаючись формально за межами кримінального переслідування [3]. Ці дві проблеми як «відсутній третій» між ECL та ICL і «відсутній суб'єкт» між індивідом і колективом не є паралельними. Вони перетинаються.

На національному рівні.

В контекстах відмивання та намивання коштів.

Ця асиметрія є не помилкою системи, а наслідком її архітектурної логіки: ICL оперує порогами, TCL оперує зобов'язаннями, ECL оперує стандартами або зобов'язаннями в рамках регламентних настанов. Жоден з цих режимів не претендує на вичерпне регулювання всіх суб'єктних питань і саме тому «первинним» не може бути жоден із них у відносинах між собою. До того ж в українському податковому праві давно склалася дивна конструкція: держава не стільки оподатковує, скільки «не помічає» значну частину нетипових доходів. Формально в нас немає жодного «no tax for tips», але по суті працює режим фіскальної індиферентності до непідтверджених доходів (unexplained wealth) доти, доки до гри не заходить ВАКС зі своєю цивільною конфіскацією.

Юридична магія починається з простого формулювання у ст. 165 Податкового кодексу України: «доходи, що не включаються до загального оподатковуваного доходу». Це не пільга і не знижена ставка, це виведення з самої бази оподаткування, тобто законна можливість зробити вигляд, що цих грошей у податковому всесвіті просто не існує. Саме тут народжується український аналог «no tax for tips / no tax for unexplained money».

Другий контекст – модель Ендре Дж. Рейте про рецидивний AML-моніторинг відмивання коштів і часове зміщення: коли інтенсивність нагляду за потенційним порушенням та порушником зростає зі збільшенням частоти взаємодій із фінансовою системою. Раціональним відгуком контролю є не вихід із системи, а зміна структури транзакцій – частотно-масштабний компроміс (frequency-scale trade-off). Модель Ендре Дж. Рейте про рецидивний AML-моніторинг виходить з того, що інтенсивність нагляду зростає не лінійно, а кумулятивно разом із частотою й тривалістю взаємодій актора з фінансовою системою. У такій рамці раціональний гравець не тікає з формального сектору, а адаптується: зменшує кількість операцій, збільшуючи їхній середній розмір, або навпаки дробить великі транзакції в межах зон нижчого контролю. Цей компроміс у частотному масштабі (frequency-scale trade-off) описує стратегічну поведінку: чим частіше суб'єкт «засвічується», тим більше він зацікавлений змінювати структуру потоків, а не їх загальний обсяг. У результаті AML-нагляд породжує не стільки вихід із системи, скільки зміщення транзакцій у ті сегменти часово-масштабної матриці, де ймовірність виявлення ризикової поведінки є нижчою.[5].

Така ідея багатовимірної оцінки відмивання коштів та моніторингу на основі рецидиву (multi-dimensional AML assessment і recurrence-based monitoring) створює образ майже інженерної керованості складної системи, хоча емпіричні дані по Україні (тіньова економіка, політичний цикл, війна) показують сильну роль факторів, які не піддаються технократичному контролю.

Мета статті – простежити зв'язок між «No Tax for Tips», українським феноменом «намивання» та глобальним контекстом AML-регулювання, показати архітектуру юрисдикційної асиметрії та запропонувати концептуальну рамку для управління нею в умовах євроінтеграції. Наукова новизна полягає у першому системному поєднанні доктрини Кайейро і моделі Рей-

те як взаємодоповнювальних аналітичних інструментів для дослідження AML-трансформації перехідної юрисдикції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика AML-регулювання у правових системах, що трансформуються, є предметом активних міжнародних досліджень. Базовим для аналізу архітектурних розривів між рівнями кримінально-правового регулювання є підхід, розроблений на перетині ICL, TCL та ECL з економічною кримінологією [2-4]. Показано, що ці три рівні утворюють систему, потужнішу за кожен окремий компонент, але з системними розривами, де «люди, що опиняються між двома режимами, залишаються без ефективного міжнародного захисту» [3]. Ця рамка безпосередньо застосовна до AML-виміру: «намивання» є прикладом активів і потоків, що опиняються між системними режимами фіскальним, банківським, кримінальним, санкційним і залишаються без ефективного регуляторного захоплення.

Економіко-кримінологічну складову аналізу задає модель Рейте, опублікована в *Journal of Economic Criminology* [5]. Рейте доводить, що при кумулятивному рецидивному моніторингу порушник оптимально зменшує кількість відстежуваних взаємодій при одночасному збільшенні розміру кожної окремої операції. Рейте ідентифікує три проблеми одновимірних інструментальних засобів: засоби на основі розміру суми (size-based tools) заохочують фрагментацію; засоби, засновані на методах відмивання (method-based tools) заміщення об'єкту; засоби збереження (persistence-based tools) часову консолідацію. Його висновок про необхідність аргументованого моніторингу на рівні бенефіціарного власника є принциповим для налаштування AML-систем у перехідних юрисдикціях.

Правовий вимір конфіскації та права власності досліджено у доповіді Світового банку щодо невмотивованих активів в Україні [6], а практика ЄСПЛ у справах *Gogitidze v. Georgia* [7] і *Grifhorst v. France* [8] задає стандарти пропорційності. Інституційний вимір у AML-трансформації ЄС детально проаналізовано у документах *Transparency International EU* [9] і *BankingHub* [10]. Українська специфіка: податкові виключення, предикати для відмивання, роль НБУ висвітлена у матеріалах Держфінмоніторингу [11; 12] та галузевій аналітиці [13–16].

Матеріали та методи. Дослідження ґрунтується на нормативних актах, судовій практиці, регуляторних документах і теоретичних моделях, що охоплюють три рівні аналізу: міжнародні стандарти (FATF, Варшавська конвенція, ЄСПЛ), право ЄС (AMLR, AMLD6, AMLA) та національний правопорядок України. Емпіричну базу складають: матеріали Держфінмоніторингу України за 2024 р. [11; 12]; роз'яснення НБУ щодо моніторингу ФОП і компаній-оболонк 2025–2026 рр. [17–19]; практика ВАКС щодо необґрунтованих активів [6]; аналітичні документи *Transparency International EU* [9] і Світового банку [6]; рішення ЄСПЛ у релевантних справах [7; 8].

Методологія є багаторівневою і включає декілька взаємопов'язаних підходів.

По-перше, нормативно-порівняльний метод (FATF → ЄС → Україна): AML аналізується через трирівневу нормативну ієрархію; порівняльний аналіз виявляє, де українські норми відповідають базовим вимогам, а де

формують регуляторні прогалини (regulatory gaps) зокрема щодо кола предикатних злочинів, конфіскації, організації фінансового моніторингу [11].

По-друге, функціонально-процедурний метод (KYC–UBO–SOW/SOF–STR/SAR). Функціонально-процедурний метод у зв'язці KYC–UBO–SOW/SOF–STR/SAR означає аналіз системи протидії відмиванню доходів не лише через норми закону, а через послідовність конкретних дій фінансових установ.

На першому етапі застосовуються процедури KYC (Know Your Customer) – ідентифікація та верифікація клієнта, встановлення його статусу (звичайний клієнт, PEP, особа із санкційних чи негативних списків), базова оцінка ризику. Далі з'ясовується UBO (Ultimate Beneficial Owner) – кінцевий бенефіціарний власник, тобто реальна фізична особа, яка контролює компанію чи структуру, незалежно від формального ланцюга юридичних осіб. Наступний елемент – SOW/SOF: Source of Wealth (джерело багатства) описує, як у цілому сформувався майновий стан клієнта (бізнес, зарплата, інвестиції, спадщина тощо), тоді як Source of Funds (джерело коштів) стосується конкретних грошей у конкретній операції (з якого рахунку, договору, продажу чи позики саме зараз надходять кошти). Завершальна ланка – STR/SAR (Suspicious Transaction/Activity Report) – формалізовані звіти про підозрілу операцію або діяльність, які банк чи інша зобов'язана установа подає до органу фінансової розвідки у разі виявлення аномалій у поведінці клієнта або руху коштів.

Тобто функціонально-процедурний підхід трактує AML-архітектуру як ланцюг «ідентифікація клієнта → встановлення бенефіціара → пояснення походження багатства й коштів → реагування через подання звіту про підозрілу операцію/діяльність», а не як набір абстрактних вимог. AML-архітектура описується через ключові процедурні блоки; функціональний аналіз показує, як приватні інституції реалізують AML-вимоги на практиці і де виникають вузли ризику [20].

По-третє, ризик-орієнтований підхід (risk-based approach) базовий метод FATF застосовується для оцінки регуляторних рішень і банківської практики: як формуються ризик-профілі, визначаються пороги для enhanced due diligence [21].

По-четверте, структурно-логічний аналіз ланцюга «дохід → декларування → origin»: ця тріада служить аналітичною лінійкою для виявлення розривів між податковим, AML- та кримінальним вимірами; підхід показує, що фіскальні рішення є структурним чинником ефективності фінансового моніторингу [12]. По-п'яте, євроінтеграційний rulebook-аналіз (AMLR/AMLD6/AMLA vs. національні норми). Rulebook-аналіз (AMLR/AMLD6/AMLA vs. національні норми) – це підхід, за якого українське законодавство у сфері протидії відмиванню доходів не просто «загалом» порівнюється з acquis ЄС, а буквально накладається на текст майбутнього єдиного зводу правил ЄС з AML (AMLR – Single Rulebook), Шостої директиви з протидії відмиванню коштів (AMLD6) та Регламенту про створення Європейського органу з протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму (AMLA). Такий аналіз передбачає поелементну звірку: визначень предикатних злочинів (зокрема податкових),

переліку зобов'язаних суб'єктів, вимог до бенефіціарної власності, порогів готівкових операцій, стандартів КУС та оцінки ризиків, повноважень наглядових органів і санкційних режимів – з відповідними положеннями національного закону про фінмоніторинг, Кримінального кодексу (ст. 209, 212, 96-1–96-4 ККУ), Податкового кодексу (ст. 165) та підзаконних актів НБУ, НКЦПФР тощо.

Метою є не лише виявити формальні прогалини чи колізії, а й показати, де українські норми є жорсткішими або м'якшими за європейський «єдиний підручник правил», які елементи потребують прямої імплементації, а де необхідна функціональна адаптація з урахуванням воєнного стану, санкційних режимів та інституційної спроможності.

В цілому, метод «gulebook-mapping» накладає деталізовані вимоги пакету ЄС на ст. 209, 212, 96-1–96-4 ККУ України, ст. 165 ПК України, застереження до Варшавської конвенції; це дозволяє ідентифікувати зони узгодженості та розходження [22].

По-шосте, правозахисно-догматичний метод (ECHR, право власності, fair trial): практика ЄСПЛ задає критерії пропорційності, передбачуваності та справедливого суду при втручанні в майнові права під гаслом боротьби з відмиванням [7; 8]. Синтезуючим інструментом є концепт юрисдикційної асиметрії [3; 4]: один і той самий фінансовий потік одночасно оцінюється у різних правових вимірах і має різний, часто суперечливий, статус.

Поеднання теоретичних рамок Кайейро [2] і Рейте [5] є ключовою методологічною інновацією: перша задає структурну онтологію нормативних розривів, друга поведінкову мікроекономіку адаптації акторів. Разом вони дозволяють пояснити не лише, де знаходяться «сліпі плями» регуляторної системи, а й чому актори систематично їх використовують і як посилення одновимірного контролю породжує передбачуваний зсув.

Виклад основного матеріалу.

«Намивання» як законодавчо толерована непрозорість: концептуальна рамка

У кримінологічному дискурсі термін «відмивання» (money laundering) позначає свідоме, умисне приховування злочинного походження доходів через їх інтеграцію в легальний обіг. Для відмивання необхідний предикатний злочин (діяння, що генерує «брудні» кошти) і подальші операції, спрямовані на надання цим коштам вигляду законних. Класична тріада: розміщення (placement), розшарування (layering), інтеграція (integration) [13].

«Намивання» є ширшим і тоншим поняттям: накопичення «сірого» багатства в законодавчо толерованих зонах невидимості через фіскальні винятки, відсутність загального декларування, вузьке трактування предикатів, амністії та «вікна можливостей» для легалізації без пояснення джерела походження [2]. Кошти або активи накопичуються не обов'язково злочинним шляхом, але в умовах системної непрозорості, яку держава або не усуває, або свідомо підтримує. Між відмиванням і намиванням немає чіткого кордону – це континуум. Намивання може бути цілком легальним з точки зору чинного права, але результатом є великий масив активів без верифікованої фінансової біографії, токсичних в умовах розвиненого AML-режиму через непрозорість, а не через кримінальний статус.

Рамка Кайейро дозволяє концептуалізувати цю ситуацію точно: ICL, TCL і ECL «утворюють систему, яка є набагато потужнішою, ніж кожен із них окремо», але система має «системні розриви, які не усуваються самі по собі» [4]. «Намивання» це саме ті активи і потоки, що опиняються між системними режимами і залишаються без ефективного регуляторного захоплення. [1; 5]. Повернімося до американського прикладу. Скасування федерального прибуткового податку із чайових [1] являє собою типовий механізм легально організованого намивання.

Подивімося на його структуру детально.

По-перше, категорія «чайових» у законодавстві не має чіткої дефініції і після звільнення від оподаткування ця невизначеність набуває суттєвого практичного значення. Хто вирішує, що є чайовими, а що є платою за послугу чи прихованим доходом? Роботодавець? Сам отримувач? Де межа між чайовою готівкою офіціанта та «чайовим» готівковим платежем у сфері особистих послуг або мистецтва, де суми можуть бути набагато вищими?

По-друге, готівковий характер чайових і відсутність обов'язку подавати документацію (за умови звільнення від податку) означає, що канал «чайова» стає привабливим для інфлятування: суми, що в ньому рухаються, можуть істотно перевищувати реальні чайові, і жодної додаткової перевірки це не викличе, поки регулятор не заходиться запроваджувати окремий механізм контролю [1].

По-третє, і це ключово для AML-аналізу: як тільки категорія доходів виводиться з-під оподаткування та звітності, вона виходить також і з-під логічного ланцюга «дохід → декларування → підтвердження джерела». Банк, що бачить регулярний депозит готівки, більше не може апелювати до податкової звітності клієнта як до доказу законного походження коштів бо ця звітність більше не містить відповідної рамки. У цьому сенсі «No Tax for Tips» є не просто фіскальним заходом, а AML-релевантним рішенням, що змінює ландшафт верифікації джерела походження. Американський приклад важливий ще й тому, що він є встановленим державою з розвиненим AML-режимом, потужним Фінсеном (FinCEN) Financial Crimes Enforcement Network, – бюро Міністерства США, яке виконує функції підрозділу фінансової розвідки й одного з глобальних центрів AML-нагляду міцними традиціями BSA-комплаєнсу. «BSA-комплаєнс» (BSA-compliance) це дотримання вимог Bank Secrecy Act (Закону США про банківську таємницю) і пов'язаних із ним правил щодо протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму. Це сукупність внутрішніх політик, процедур і контролів, які фінансова установа впроваджує для виконання вимог Закону США про банківську таємницю (Bank Secrecy Act) та пов'язаних нормативних актів: системи внутрішнього контролю, незалежного тестування, призначення відповідального за комплаєнс, навчання персоналу, ведення обліку транзакцій, реалізації програм ідентифікації клієнтів (CIP/KYC), моніторингу операцій та подання звітів про підозрілу діяльність (SAR) і великі готівкові операції (CTR).

Якщо навіть там з'являються такі законодавчі прогалини, то яке поле для маневру залишається в юрисдикціях із менш зрілими інституціями?

Чотири структурних чинники «намивання» в Україні

Для України феномен намивання є не абстрактним ризиком, а системною реальністю, що формувалася впродовж трьох десятиліть. Її коріння в поєднанні кількох структурних чинників.

Перший чинник неповнота загального декларування.

Конституційна модель загального декларування доходів і майнового стану так і не реалізована як універсальний механізм [23]. Декларування залишилося вибіркоким: держслужбовці, обрані посадові особи, окремі публічні категорії. Для переважної більшості домогосподарств немає структурованого механізму, який би дозволяв порівнювати задеклароване майно з реальним рівнем споживання. Це означає, що велика частина приватного накопичення активів просто не має документованої «фінансової біографії» і не зобов'язана її мати.

У термінах нашого підходу це «доктринальна незавершеність»: система формально має необхідні елементи декларування, AML-моніторинг, конфіскаційний механізм ВАКС, але вони не утворюють інтегрованого цілого [3].

Другий чинник широта фіскальних винятків. Стаття 165 ПКУ виводить значний масив надходжень соціальні виплати, певні подарунки, окремі інвестиційні доходи з поля зору податкової системи без паралельного механізму підтвердження джерела [14].

Проблема не у самих винятках (вони в певній частині соціально обґрунтовані) а у відсутності паралельного механізму підтвердження джерела навіть для звільнених від оподаткування надходжень. Фіскальний виняток фактично означає: питання про походження цих коштів системою не ставиться. Стаття 165 ПК України, що встановлює категорії доходів, які не включаються до загального оподаткованого доходу, є архітектурно важливим елементом системи, що забезпечує фіскальну невидимість значних грошових потоків. Це не пільги у класичному розумінні (коли на суму спочатку дивляться, а потім застосовують знижену ставку), а юридичне рішення вивести ці надходження з поля зору податкової системи. Виняток означає не тільки відсутність оподаткування, а й відсутність обов'язку звітувати і, що критично для AML-аналізу, відсутність структурованого запиту на підтвердження джерела доходу. До «невидимих» зон належать: широкий спектр соціальних виплат, допомог і компенсацій; окремі види подарунків, передусім негрошові і в межах встановленого порогу; частина інвестиційних доходів і приросту капіталу, особливо при поєднанні статей 165 і 170 ПК України; окремі бюджетні трансфери без прозорого економічного кореляту. Кожна з цих категорій окремо є соціально обґрунтованою. Але в сукупності вони утворюють систему, у якій значна частина фактичного збагачення домогосподарства залишається поза будь-яким структурованим запитом на пояснення.

Якщо порівняти з американською ситуацією після «No Tax for Tips», аналогія є очевидною: в обох випадках держава свідомо або структурно уникає запитувати про джерело походження тих коштів, які виводяться з-під оподаткування.

Різниця лише в масштабі та інституційному контексті. У термінах Рейте це «monitoring friction asymmetry»: раціональний актор матиме системний стимул обирати канали з нульовою моніторинговою вартістю [5].

Якби Україна мала повноцінну систему загального декларування доходів і майна як, наприклад, скандинавські країни, де всі податкові декларації є публічними, або принаймні як США, де IRS отримує інформацію від усіх роботодавців і фінансових установ. У США модель побудована так, що IRS має «другий канал» інформації про доходи: паралельно з декларацією платника податку туди надходять обов'язкові звіти третіх осіб (роботодавців, банків, брокерів, страхових тощо). Роботодавець щороку подає форми про всі виплачені працівнику доходи (зарплату, бонуси, інші компенсації); фінансові установи подають форми про відсотки, дивіденди, продаж цінних паперів, певні види премій, а для рахунків американців за кордоном діють ще й спеціальні режими на кшталт FATCA (Foreign Account Tax Compliance Act – Закон США «Про податкові вимоги до іноземних рахунків»). У результаті IRS бачить не лише те, що людина сама написала у декларації, а й «дзеркало» від третіх осіб, і автоматично звіряє ці масиви: якщо в декларації занижено дохід або взагалі не згадано виплати, про які вже відзвітував роботодавець чи банк, система фіксує розбіжність і формує підставу для запиту, донарахувань або перевірки. Тому фраза про те, що «IRS отримує інформацію від усіх роботодавців і фінансових установ», по суті означає, що в американській моделі запит про походження доходу вбудований структурно, а не виникає лише епізодично під час окремих перевірок. В такому контексті фіскальні винятки ст. 165 ПКУ мали б значно менший AML-ефект. Навіть звільнені від податку доходи принаймні б'ються об загальне тло задекларованих активів і доходів. Натомість в Україні система загального декларування залишається незавершеним конституційним проектом. У такій реальності: значна частина доходів взагалі не потрапляє до жодних декларацій; активи накопичуються поза зрізом «дохід → інвестиція»; податкове право зберігає «сіру зону», де непояснене збагачення не є проблемою до появи окремого тригера: кримінального провадження, розгляду у ВАКС, конфлікту з банком або санкційного втручання. Саме це і є основою юрисдикційної асиметрії: те, що «непомітне» у фіскальній площині, цілком може виявитися токсичним в AML-площині.

Третій чинник – Варшавське застереження. При ратифікації Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму (Варшава, 16 травня 2005 року) Україна не включила податкові правопорушення (зокрема ст. 212 КК) до переліку предикатних злочинів для цілей відмивання [11; 24]. Для FATF/ЄС економія від ухилення від сплати податків є «наслідки відмивання»; для української моделі ні. Це рішення має далекосяжні наслідки для всієї системи AML-контролю. Ключова логіка Варшавської конвенції та FATF-стандартів полягає в тому, що «доходи від злочину» охоплюють будь-яку економічну вигоду від злочинної діяльності, включно з «економією» від ухилення від податків, оскільки ця економія є прямим результатом незаконного невиконання фіскального зобов'язання. FATF і EU AMLD прямо включають податкові правопорушення до переліку предикатних.

Українське ж правозастосування спирається на принципово інший підхід: «економія» від несплати податку не вважається «доходом» у тому

сенсі, як його розуміє AML-конструкт, а отже, і об'єкт відмивання формально відсутній. Кошти, що виникли внаслідок ухилення від сплати ПДВ чи ПДФО, можуть бути предметом фіскальних претензій, штрафних санкцій, але не предметом кримінального переслідування за відмивання. Після сплати податкового боргу з пенею вони живуть як «чисті» активи.

Практичний ефект є разючим: значна частина схем, що в ЄС однозначно кваліфікувалася б як відмивання доходів від податкових злочинів, в Україні перебуває поза досяжністю AML-механізмів через архітектурне рішення, прийняте при ратифікації конвенції.

Це не прогалина у застосуванні, це нормативний сигнал усьому ланцюжку: фіскальна «економія» не є брудними грішми.

У термінах Рейте це ідеальний канал переливу («spillover channel»): кошти з податковим «бруд-профілем» систематично переміщуються у канали, де цей профіль є юридично нерелевантним для AML-нагляду [5].

Четвертий чинник механізм амністії капіталів. Законодавець передбачив, що діяння, пов'язані з формуванням активів, задекларованих під час амністії та «обкладених» спеціальним збором, не визнаються умисним ухиленням від сплати податків у розумінні ст. 212 КК, якщо вони вчинені до 1 січня 2021 року [25]. Це означає, що для цілого пласта активів держава одночасно знімає кримінально-правову якість предикату й додатково «запечатує» претензії до походження через сплату невеликого одноразового збору.

У поєднанні ці чотири чинники утворюють унікальну конфігурацію: існує значний масив фінансових потоків, який не є злочинним за формальним визначенням, але і не є прозорим за будь-яким стандартом. Це і є «навивання» в українському контексті: не обов'язково злочин, але системна непрозорість, закріплена в законі. Можливо, існує потреба ввести спеціальний режим добровільного розкриття походження для «осадових» активів під зниженою ставкою або адміністративним, а не кримінальним наслідком (аналог обмеженої, але повторюваної «мікро-амністії» за строго окресленими категоріями).

Треба визнати, що частина непрозорих активів ніколи не буде повністю криміналізована без руйнування економіки, і використовувати їх як джерело інформації.

У такій логіці держава відмовляється від ідеї «тотальної чистоти» на користь режиму керованої терпимості, коли певні сірі потоки не знищуються, а ставляться під посиленій аналітичний і комплаєнс-контроль. Замість радикального вилучення всього «підозрілого» ці активи інтегруються в систему як своєрідні «сенсори ризику», що дозволяють виявляти повторювані схеми, зв'язки між акторами та вразливі вузли фінансової інфраструктури.

ROP-аналіз і рецидивний моніторинг: НБУ крізь призму моделі Рейте

Останні роз'яснення НБУ (2025–2026 рр.) задають банкам новий стандарт: відхід від формального AML-контролю до реального аналізу бізнес-моделі клієнта поглиблений ROP-аналіз для компаній-оболонки, мереж ФОПів із штучно дробленими потоками, структур «високі обороти міні-

мальні витрати» [17–19]. Фактично НБУ конструює банківсько-AML-рівень «вартості непрозорості», коли клієнт із неверифікованим або суперечливим джерелом походження коштів стикається із зростаючими транзакційними витратами, ризиком блокування операцій, ризиком репутаційної токсичності в міжнародних базах. Це не податок у кодифікованому сенсі, але «ціна непрозорості», яку платить клієнт, стає цілком відчутною.

Особливу увагу НБУ звертає на три категорії клієнтів: компанії-«оболонки» без очевидної господарської субстанції; мережі ФОПів із явно штучно дробленими грошовими потоками; структури, що функціонують у режимі «високі обороти – мінімальні витрати». Відносно кожної з цих категорій НБУ прямо очікує, що наявність однієї чи кількох ознак ризикового профілю не завершуватиме перевірку формальною галочкою, а запустить поглиблений РОР-аналіз: договори, первинні документи, докази зайнятості, податкові платежі, операційні витрати, логістика.

У ситуації, коли держава не вибудувала повноцінної системи загального декларування, саме банківський сектор через AML починає виконувати функцію *de facto* «первинного реєстру» поясненого багатства. Клієнт, який регулярно підтверджує походження коштів, фактично створює собі непряме «досє декларування» в очах банку. Клієнт, який не може підтвердити джерело або надає суперечливі документи, потрапляє у режим «ризикового профілю» з блокуванням операцій, розірванням ділових відносин, поданням повідомлення про підозрілу транзакцію. Але є принципова різниця між банківським РОР-аналізом і повноцінним загальним декларуванням. Банківський РОР це фрагментарний, приватний, непублічний і нестандартизований механізм. Різні банки застосовують різні стандарти. Великий міжнародний банк з якісним комплаєнсом буде набагато суворішим, ніж невеликий регіональний банк. Клієнт, що «не пройшов» перевірку в одному банку, може спробувати відкрити рахунок в іншому. Система працює, але не системно.

Юрисдикційна асиметрія посилюється: у податковій площині клієнт ще може почуватися «чистим», тоді як в AML-площині він уже токсичний. У міжнародно-правовій перспективі рішення банків, особливо великих іноземних груп, можуть позначатися на доступі до ринків і кредитів значно сильніше, ніж традиційні податкові санкції.

Є ще одна принципово важлива асиметрія в застосуванні РОР-підходу. НБУ акцентує увагу на ФОПах і компаніях-оболонках: тобто на малому та середньому бізнесі. Великі транснаціональні структури, корпоративні схеми з офшорними елементами, бенефіціари з політичними зв'язками: для всіх них стандарти РОР застосовуються з куди більшою обережністю, оскільки банки побоюються ризику втрати великого корпоративного клієнта.

У результаті виникає парадокс: регуляторний тиск щодо підтвердження джерела доходів зростає саме на тих учасників ринку, що мають найменші ресурси для організації якісного комплаєнсу (малих підприємців, ФОПів, мікробізнес), тоді як справжні організатори великих схем із відмивання мають достатньо ресурсів для формальної відповідності вимогам. Це класичний регуляторний перекосяк, добре відомий у міжнародній літературі з AML.

Але саме тут модель Рейте передбачає парадоксальний наслідок: посилення РОР-вимог матиме передбачуваний поведінковий ефект, відмінний від задекларованої мети.

Центральний результат моделі Рейте – частотно-масштабний компроміс («frequency-scale trade-off»): «в міру посилення рецидивного моніторингу актори оптимально зменшують кількість відстежуваних взаємодій. Коли виявлення або моніторинг пов'язує масштаб транзакції з персистентністю, зниження частоти супроводжується консолідацією в меншу кількість більших транзакцій» [5].

Конкретно для України: мережі ФОПів із дрібними численними транзакціями будуть еволюціонувати у менш численні, але більші транзакції через менш «засвічених» посередників; «штучне дроблення» поступиться «штучній консолідації»; компанії-оболонки замінюватимуться структурами з переконливішою субстанцією, але аналогічними функціями.

Висновок: «зменшення кількості підозрілих транзакцій у звітності не свідчення успіху AML-режиму. Воно може свідчити про часовий зсув [5].

Рейте ідентифікує також «перелив через канали»: рецидивний моніторинг у банківській системі посилює стимули до переміщення активності в готівковий бізнес, неформальні канали грошових переказів (hawala-мережі), непрозорі корпоративні структури або сегменти ринку криптовалютів [5].

Для України, де готівковий обіг у прифронтових регіонах є об'єктивно широким, а криптовалюти доступні, посилення банківського AML-тиску без координованого охоплення альтернативних каналів може прискорити displacement без зменшення загального обсягу «намивання». «Стратегії, засновані на збереженні, ефективні настільки, наскільки система здатна зберігати пов'язність ідентичності та історії транзакцій між цими доменами» [5].

В цьому контексті можливо є сенс запропонувати модель, де частина доходів принципово залишається поза податковим покриттям, але включена в AML-зону, і навпаки частина порушень податкового права ніколи не стає predicate offence (незважаючи на AMLD6).

Існують «острови асиметрії» як функціональні: малозначні потоки (мікроплатежі, донати), великі, але разові легальні виграші (лотереї), гуманітарні та санкційно-чутливі потоки (НУО, волонтери). Так ми перетворюємо тезу «асиметрія-архітектурна особливість» на нормативний проект: не просто констатація, а конкретні острови, де невідповідність режимів визнається відкрито і використовується для балансування ризиків

AML-пакет ЄС: інтегрований режим і несумісність із Варшавським застереженням

AML-пакет ЄС (AMLR, AMLD6, AMLA) є кульмінацією переходу від класичної «директивної» моделі, що покладалася на принцип субсидіарності та національну свободу імплементації, до квазікодифікованої системи єдиного зводу правил, де ключові елементи більше не можуть бути розмиті чи відкладені на рівні держав-членів. Якщо раніше Директиви з AML задавали лише мінімальні стандарти і залишали значний простір для варіацій у національному праві, то Регламент AMLR діє безпосередньо і встановлює уніфіковані правила для всіх, а створення агентства AMLA супроводжується централізацією нагляду за найбільш ризиковими суб'єк-

тами. У цій конфігурації директивна логіка «адаптуйте під свої особливості» частково замінюється регулятивною логікою «виконуйте однакові норми», а субсидіарність поступається місцем обов'язковості та прямій застосовності, що фактично наближає AML-режим ЄС до кодифікаційної моделі зі спільним «кодексом» і наднаціональним наглядом центром. [22].

Щодо AML-режиму. AMLR (Regulation on the prevention of the use of the financial system for the purposes of money laundering or terrorist financing) єдиний звіт матеріальних правил прямої дії: перевірка клієнта, бенефіціарні власники, РЕР, готівкові обмеження, криптоактиви, внутрішні процедури, груповий комплаєнс. Починає застосовуватися з 10 липня 2027 року. "Антивідмивний пакет ЄС" має довгу передісторію та чіткі фази формування. Після оприлюднення у 2020 р. Плану дій з ПВК/ФТ Європейська комісія 20 липня 2021 р. представила законодавчий пакет із чотирьох пропозицій: єдиного регламенту («правила у вигляді єдиного зводу»), нової Шостої антивідмивної директиви (AMLD6), регламенту про створення Органу з ПВК/ФТ (AMLA) та оновлення режиму переказів коштів і криптоактивів. У 2022 на початку 2023 рр. Рада ЄС і Європейський парламент виробили свої позиції, після чого у 2023 р. пройшли тристоронні переговори (трилоги), що узгодили кінцевий текст. Важливий нюанс: оновлений Регламент про перекази коштів (у т.ч. для криптоактивів) був «відчеплений» і прийнятий раніше, у червні 2023 р., тому технічно він формально не входив до основного пакета. У квітні 2024 р. Європейський парламент проголосував за пакет; 30 травня 2024 р. його ухвалила Рада ЄС; 19 червня 2024 р. регламенти та директива були опубліковані в Офіційному журналі ЄС.

Часові рамки набуття чинності такі: Регламент про AMLA: з 26 червня 2024 р. із застосуванням з 1 липня 2025 р.; Регламент про єдиний звіт правил (AMLR): з 9 липня 2024 р. із застосуванням з 10 липня 2027 р.; AMLD6 з обов'язком імплементації до 10 липня 2027 р.

На інституційному рівні: AMLA юридично створено 26 червня 2024 р. із розміщенням у Франкфурті; у 2025 р. призначено керівництво та запущено організаційний етап; з 1 січня 2028 р. розпочнеться прямий нагляд над вибраними транскордонними суб'єктами фінансового сектору.

Чинний «директивний» режим (Четверта та П'ята антивідмивні директиви) буде формально замінено AMLD6 після завершення перехідного періоду.

Новий пакет (AMLR, AMLD6 та регламент про AMLA) фактично кодифікує й перезапускає антивідмивне право ЄС: попередні директиви замінюються комплексною системою, де основні вимоги встановлюються регламентом прямої дії, а директива відведена для інституційної архітектури й внутрішньодержавних механізмів (підрозділи фінансової розвідки, санкції, національний нагляд).

AMLR виступає як єдиний звіт матеріальних правил прямої дії (з 10 липня 2027 р.): перевірка клієнта, бенефіціарні власники, РЕР, готівкові обмеження, криптоактиви [10]. AMLD6 директива щодо інституційної архітектури (імплементація до 10 липня 2027 р.): вона прямо включає *tax crimes* до переліку *predicate offences* [9]. AMLA центральний орган нагляду

з розміщенням у Франкфурті; з 1 січня 2028 р. розпочнеться прямий нагляд над відібраними транскордонними суб'єктами [10].

Тут проступає паралель із аналізом щодо ролі ECL: якщо в кримінально-правовій площині ECL конкретизує загальні транснаціональні стандарти, то AMLA виконує ще більш радикальну функцію бо прибирає дискреційний простір держав-членів у частині матеріальних норм. Рівень інтеграції відповідає тому, чого ми бажаємо для кримінального права: «не просто мінімальна гармонізація, а справжнє інтегроване правове поле» [3]. Збереження Варшавського застереження тягне: формальну несумісність із AMLD6; концентрацію переливів у «фіскальному» каналі; підвищену увагу з боку AMLA і FATF як до «регуляторного розриву» [11; 22; 24].

Принципове значення AML-пакета полягає в переході від директивної, фрагментованої моделі до квазикодифікаційної системи з центром у вигляді AMLA.

Попередня модель базувалася на директивах тобто мінімальних стандартах, які держави-члени адаптували до власних правових систем із певним ступенем свободи. Наслідком була значна гетерогенність режимів: деякі держави-члени виконували директиви більш суворо, інші більш ліберально, і між ними виникала регуляторна арбітражна можливість.

AMLR як регламент прямої дії ліквідує цю гетерогенність в частині матеріальних норм. Вимоги щодо перевірки клієнта, бенефіціарного володіння, розширеної перевірка для PEP і клієнтів із підвищеним ризиком будуть однаковими в усіх державах-членах. Це усуває можливість «вибирати» більш ліберальну юрисдикцію в межах ЄС для здійснення регуляторного арбітражу.

Для України, що перебуває на шляху до членства в ЄС, це означає, що модель «підтягнути тільки спеціальний Закон про ПВК/ФТ» більше не спрацює. Необхідна синхронізація: інституційної архітектури (Держфінмоніторинг, НБУ, НКЦПФР, Мін'юст, Мінфін, нагляд за нефінансовими суб'єктами); режиму бенефіціарних власників (УБО-реєстри, трасти, номінальні схеми, санкції за неподання, транскордонний доступ); кримінального блоку згідно з AMLD6; регуляцій щодо криптоактивів і нових фінтех-моделей; банківського і небанківського нагляду.

Можливий й асиметричний підхід: зберегти (або навіть розширити) деякі фіскальні звільнення, але зобов'язати їх «платити податок інформацією», а не грошима. Запропонувати концепцію податково нейтральних, AML-позитивних режимів: дохід не оподатковується, але обов'язковий електронний слід з мінімальними КУС-параметрами (банківські додатки, платформні платежі). Наприклад, лотерейні виграші, «чайові» та подібні потоки отримують порогові вимоги реєстру (сума, канал, частота), які надходять до FIU як об'єкт моніторингу без негайного податкового наслідку.

Ми ламаємо інтуїцію, що «немає податку = немає контролю», і показуємо, що податкова нейтральність може посилити AML-прозорість, якщо правильно сфокусувати вимоги на даних.

Так, якщо ввести модель «трьох сигналів повторюваності» для України, за якою: (1) фіксується повторюваність поєднання контрагента та юрисдикції, (2) виявляється повторюваність схем дроблення сум, (3) простежу-

ється повторюваність ролей, що перетинаються (коли ті самі особи виступають бенефіціаром, директором і засновником у різних компаніях), то вона перетворює дуже розмитий підхід, заснований на ризиках на чіткий операційний інструмент. Замість сотень абстрактних «індикаторів ризику» банки й регулятори отримують три фокусні критерії, які можна відносно просто автоматизувати в моніторингових системах і пояснити як аналітику, так і суду.

Для українських регуляторів і банків така модель дає конкретний, компактний приписний висновок: будь-яка комбінація із цих трьох сигналів повинна запускати посилений аналіз РОР-профілю клієнта, перегляд лімітів, розгляд питання про подання повідомлення про підозрілу операцію, а для регулятора – про системні перевірки окремих сегментів ринку. Вона водночас знижує тиск «тотального підозрювання» на масові операції та концентрує ресурси на тих структурах, які систематично відтворюють однакові моделі поведінки в часі, що є типовою ознакою намівання і відмивання в умовах перехідної юрисдикції.

Конфіскаційна асиметрія: ВАКС між ЄСПЛ і ПКУ

Паралельно з АМЛ-тиском у банківській площині розвивається конфіскаційний механізм у площині антикорупційній. ВАКС оперує моделлю цивільної конфіскації через механізм відповідальності за необгрунтовані активи: стягнення у дохід держави за наявності невідповідності між декларованими доходами та фактичними активами без необхідності доводити конкретний предикатний злочин [6]. ЄСПЛ у справі *Gogitidze and Others v. Georgia* визнав сумісність цього підходу зі ст. 1 Протоколу № 1 за умови процедурних гарантій [7]; але якщо конфіскація набуває карального характеру, «приклеюються» гарантії ст. 6 Конвенції [8].

Фундаментальний дисонанс виникає між ст. 165 ПКУ, яка надає «право не пояснювати» походження доходів, і ВАКС, який «жорстко карає за невміння пояснити». Юридично механізм ВАКС більше схожий на «суто майновий захід», але по факту для власника це quasi-податок зі ставкою 100% на ту частину активів, origin яких він не зумів документально обґрунтувати. Тут є принципово важливий момент для концепції права власності: відсутність задокументованого походження трансформується з суто процесуальної проблеми («не можу довести») на субстантивну («не маю права захищати цей актив»). Я би назвав це «нормативним розломом» між двома рівнями однієї системи – не помилкою законодавця, а «архітектурною рисою», що виникла внаслідок розвитку двох режимів незалежно один від одного [4]. Рейте б доповнив: цей дисонанс є стимулом для поведінкової адаптації актори стратегічно позиціонуватимуть активи у форматах, що підпадають під фіскальні винятки, уникаючи при цьому публічних посад, що активують юрисдикцію ВАКС.

Тут виникає фундаментальний дисонанс, що є серцевиною внутрішньоукраїнської юрисдикційної асиметрії.

Податкове право через ст. 165 ПКУ, відсутність загального декларування та інші механізми дозволяє багатьом видам доходів і активів «не заходити» до оподаткованого доходу або взагалі уникати будь-якого декларування. Держава фактично каже: «нам не цікаво, звідки це взялося».

ВАКС приходить уже «на виході» і каже: «усе, що ви не можете вбудувати в правдоподібну документовану історію походження, може бути вилучено на користь держави».

Між цими двома нормами величезна правова прогалина. Перша надає право не пояснювати. Друга жорстко карає за невміння пояснити. Ці дві норми існують в одній правовій системі, але у них немає справжнього діалогу. У термінах ЄСПЛ ризик полягає в тому, що за відсутності послідовної системи декларування й прозорих стандартів аналізу способу життя конфіскація може виглядати для Суду як «довільне» втручання в право власності, особливо якщо вона накладається на осіб, що не мали процедурної можливості пояснити *origin* або не були належним чином повідомлені про обов'язок його документувати.

Ми пропонуємо не наполягати на односторонній формулі «Немає декларованого походження – немає захищеного права власності», а запропонувати двоступеневий режим зворотнього незахисту «*reversible unprotection*».

Механізм простий.

Крок 1: майно з незадекларованим походженням переходить в режим умовно незахищеного: воно підлягає заморожуванню/обмеженню розпорядження, але власник зберігає можливість *ex post* обґрунтувати походження в розумний термін.

Крок 2: за відсутності переконливих пояснень: перехід до режиму стійкого позбавлення захисту (конфіскація/спеціальна конфіскація/цивільно-правова конфіскація, або пунітивна компенсація) з обов'язковим судовим контролем за стандартами ECtHR (Gogitidze, Grifhorst).

Санкційний вимір: конфіскація як політичний інструмент

Ще один рівень юрисдикційної асиметрії додає санкційна політика, особливо в умовах воєнного часу. Санкційні рішення РНБО, блокування та конфіскація активів усе це відбувається в політико-правовому режимі, що не повністю узгоджений із класичними AML-процедурами й кримінальним процесом; часто стикається з претензіями щодо порушення двосторонніх інвестиційних договорів, стандартів ЄСПЛ, відсутності незалежного судового контролю й адекватної компенсації. Санкційний блок у логіці протидії відмиванню доходів діє як своєрідний швидкісний коридор до блокування й конфіскації політично забруднених активів: він дозволяє обмежувати право власності без проходження класичного трикутника «предикатний злочин – відмивання – вирок».

У воєнних умовах це виглядає привабливим як інструмент негайного реагування на загрози національній безпеці, обхід повільних процедур доказування та структурних провалів податково-кримінальної системи щодо податково нейтральних та «невидимих» потоків.

Проте саме ця обхідна смуга створює найбільший ризик для легітимності: ззовні вона сприймається як можливість політичного втручання в майнові права, а не як продовження правової логіки AML, що підсилює уявлення про Україну як про юрисдикцію з підвищеним рівнем дискреції у сфері власності.

Якщо описати українську систему через образ архіпелагу асиметрій, санкційний режим постає ще одним островом, причому найбільш конфлік-

тним. Він може перекривати податковий та AML-режими, коли санкції накладаються на активи, що одночасно є об'єктом підозр в ухиленні від оподаткування чи відмиванні; дублювати їх, коли санкції фактично виконують ту ж функцію, що й кримінальне переслідування, але без дотримання повного стандарту доказування; або підмінювати їх, коли саме через санкційний інструмент держава намагається вирішити проблему, яку не здатна розв'язати засобами податкового контролю, предикатних злочинів та конфіскації.

Поки ці режими говорять різними мовами й спираються на різні категорії ризику, санкційні рішення неминуче виглядають як політичний обхід верховенства права, а не як органічна частина цілісної системи.

У тій рамці, яку ми вибудовуємо через кероване намивання та реверсивну втрату захисту, санкційний блок логічно інтегрується у трирівневу модель.

На базовому рівні AML- та податковий режим формують поле керованого намивання: запровадження «податку даними», трисигнального рецидив-моніторингу та універсального декларування створює масив випадків, де держава ставить запитання про походження активів, але ще не переходить ані до конфіскації, ані до санкцій.

На наступному рівні кримінальне право бере на себе ті ситуації, де є достатні фактичні дані для інкримінації предикатних податкових і пов'язаних злочинів, відмивання та застосування спеціальної чи розширеної конфіскації, з дотриманням процесуальних гарантій і стандартів доказування.

Лише на верхньому, санкційному рівні застосовується інструментарій, орієнтований на зовнішню агресію, фінансування ворожих режимів і пов'язані з ними ризики, як винятковий, а не «зручніший» канал, при цьому базові категорії, такі як походження активів, патерни повторюваності операцій та зв'язок із ризиковими юрисдикціями, описуються тією самою мовою, що й в AML- та кримінальному дискурсі.

Завдання гармонізації в такій конфігурації полягає не в тому, щоби зробити санкційні, AML та кримінально-правові процедури однаковими, а в уніфікації семантики й мінімальних стандартів.

Одні й ті самі категорії походження коштів, невинуватеного збагачення, повторюваних фінансових патернів мають застосовуватися у санкційних рішеннях, у рішеннях про фінансовий моніторинг та у справах щодо конфіскації; базові процесуальні гарантії для bona fide контрагентів (право бути повідомленим, вислуханим, отримати мотивоване рішення та механізм перегляду) повинні залишатися співмірними навіть тоді, коли формально йдеться не про кримінальне провадження, а про адміністративний чи санкційний порядок.

Статус умовно незахищеного активу, який ми описуємо як зворотний незахист, має тлумачитися однаково незалежно від того, чи актив потрапив у поле зору через санкції, через AML-сигнали або через податковий аудит: тимчасові обмеження, прозорий строк для обґрунтування джерела походження, чіткі наслідки або повернення повного захисту, або переходу до остаточної конфіскації.

У такому підході санкційні рішення перестають бути «коротким шляхом» у сенсі обходу стандартів доказування, але зберігають функцію швидкого реагування: вони відкривають стадію тимчасової реверсивної втрати захисту, яка повинна обов'язково трансформуватися в один із процедурно впорядкованих маршрутів: кримінальне провадження з вироком або мотивовану процедуру цивільної/спеціальної конфіскації, у кожному випадку з чітко визначеними строками та критеріями.

Актив, що потрапляє під санкції, у цій логіці не зникає в юридичній «чорній дірі», а входить до керованого намівання: відстежуваного, процесуально структурованого режиму з передбачуваною траєкторією для держави, власника та третіх осіб.

Для міжнародних партнерів критично важливо, щоби санкційний режим не виглядав нормативною аномалією на тлі AML та кримінально-правової системи.

Коли Україна демонструє, що мова ризиків, у тому числі щодо податкових предикатів, необґрунтованих активів, патернів повторюваності й ролі юрисдикцій, є уніфікованою; що санкційні рішення містять вбудовані запобіжники від політизації й реальні механізми захисту bona fide контрагентів; що санкції застосовуються не замість податкового й кримінального права, а у логічному продовженні та взаємопідтримці з ними, тоді санкційні інструменти перестають підривати довіру й, навпаки, стають доказом вибудови цілісної, багаторівневої системи управління ризиками.

У такій системі податково нейтральні доходи, намівання, конфіскація й санкції вже не виглядають фрагментами різних сюжетів, а формують один керований ландшафт, де межі між толерованою, керованою й нетерпимою непрозорістю є зрозумілими як для внутрішніх суб'єктів, так і для зовнішніх партнерів.

Намівання в конкретних правових конфігураціях: два ілюстративних приклади

Перший приклад: бюджетні трансфери на окуповані та прифронтові території. Держбюджет-2026 передбачає окремі дотації й субвенції постраждалим громадам: 30,9 млрд грн додаткової дотації та 5,7 млрд грн підтримки тимчасово окупованих територій [26]. Формально все коректно: є бюджетна програма і контроль Мінфіну. Проте з точки зору AML-логіки виникає методологічна проблема: як забезпечити відстежуваність і ROP для видатків на території, де фактичного контролю України немає? Тут якраз ідеальний кейс для показу, що навіть «абсолютно білі» бюджетні гроші можуть перетворюватися на елемент намівання, шойно вони проходять через змішані режими воєнної економіки.

Класичний ланцюг «дохід – декларування – підтвердження походження» для таких коштів формально працює бездоганно: це прозорі бюджетні трансфери, рішення ВР чи КМУ, офіційні програми, жодних сумнівів щодо первинного origin. Але далі вони входять у простір військових адміністрацій, надзвичайних процедур і «гібридних» господарських механізмів, де стандартні інструменти AML та податкового контролю діють або зі значними застереженнями, або де-факто відсуваються на другий план.

Уявімо кілька типових ситуацій. По-перше, фінансування будівництва фортифікаційних споруд і ремонтів комунікацій у зоні обстрілів. На вхо-

ді цілком чисті бюджетні асигнування на укріплення оборони, проведені через Держказначейство. На виході готівкові й безготівкові потоки, які опиняються в умовах, де діють спрощені або форсовані закупівельні процедури; підрядники обираються з високою дискрецією, інколи без повноцінної конкуренції; значна частина робіт фізично контролюється військовими адміністраціями, а не класичними органами місцевого самоврядування.

Частина коштів неминуче переходить у «зону змішаної видимості»: формально вони бюджетні, але фактично прослідкувати реальну вартість робіт, обсяг матеріалів, участь субпідрядників і кінцевих бенефіціарів складно. У AML-логіці це створює ідеальний канал для наживання; до масиву повністю легальних бюджетних грошей домішуються завищені кошториси, фіктивні субпідряди, «накрутка» на логістиці чи пальному, що дає накопичення «сірого» капіталу під прикриттям оборонних потреб.

По-друге, благодійні й квазіблагодійні програми військових адміністрацій (умовні «квіти для Покровська»), символічні чи іміджеві проекти в прифронтових громадах, витрати на пам'ятні заходи, локальну інфраструктуру, культурні акції.

Формально це також легітимні бюджетні трансфerti або змішані кошти (частково бюджет, частково благодійні внески).

Але в такій гібридній конфігурації виникає кілька ризиків: межа між «соціальною підтримкою», «політичним піаром» і прямим каналом для виведення коштів стає розмитою; контрольні інституції (рахункова палата, Держаудит, податкові органи) стикаються з аргументом «особливого режиму воєнного стану» і часто утримуються від жорсткого аналізу економічної доцільності; благодійні фонди, НГО й комунальні структури змішуються в один ланцюг транзакцій, де важко відокремити публічний ресурс від приватних донатів.

Такі схеми не обов'язково є кримінальними в момент здійснення, але вони накопичують намитий шар активів — підрядні організації, пов'язані особи, місцеві еліти отримують додатковий ресурс, походження якого формально повністю «біле» (бюджет, пожертви), проте фінансова біографія конкретних надприбутків лишається неописаною.

По-третє, адміністрації та державні підприємства окупованих чи деокупованих територій, де одночасно діють фрагменти українського бюджету, допомога міжнародних донорів, залишки російських адміністративних фінансових практик, готівкові розрахунки, гуманітарні вантажі. У таких «зонах економічного шву» чисті бюджетні трансфerti можуть змішуватися з неформальними платежами за доступ до ресурсів (паливо, будматеріали, гуманітарка); перетікати через посередників, що працюють одразу з кількома режимами (українським, місцевими «воєнними начальниками», інколи й із де-факто колишніми окупаційними структурами); формувати тимчасові «гаманець-хаби», де не встановлено чітких правил ані декларування, ані податкового обліку, ані фінмоніторингу. У результаті навіть без явної корупції сама концентрація й перерозподіл ресурсів у такому режимі створюють ідеальні умови для наживання: у фінансовій системі й на руках у окремих акторів з'являються значні суми з формально абсолютно легальним первинним джерелом, але без прозорості історії конкретного «надлиш-

кового» збагачення (замови розробки проектно-кошторисної документації на відбудову інфраструктури на окупованих територіях).

Логіка виправлення ситуації в AML-контексті може бути такою: бюджетні трансфери у воєнній економіці вважаються а ргіогі законного походження, але все, що утворюється на їхньому перетині зі змішаними режимами воєнних адміністрацій, фортифікаційних закупівель, «квітів для Покровська» та управління деокупованими територіями, повинно потрапляти в зону умовно незахищених активів.

Не шляхом автоматичної криміналізації, а через спеціальний режим: підвищених вимог до прозорості субпідрядів, бенефіціарної структури й повторюваності отримання замовлень; реверсивної втрати захисту для активів, збагачення яких істотно перевищує економічно обґрунтований рівень у цих програмах; можливості *ex post* довести законне походження (реальні роботи, витрати, ринкові ціни), і лише за відсутності такого пояснення переходу до конфіскації.

Тобто навіть «білі» бюджетні гроші, проходячи через зони змішаних режимів, стають «насінням» для намівання й потребують спеціального, відмінного від класичного AML-комплаєнсу підходу. То є класичне «намівання»: значні ресурси циркулюють у зоні, яка одночасно є юридично легітимною для України та позбавленою стандартних інструментів перевірки в зонах бойових дій.

Другий приклад виграші в азартних іграх та лотереях. Формально будь-який виграш у казино чи лотереї обкладається за сумарною ставкою 23% (18% ПДФО + 5% військовий збір), організатор утримує податок при виплаті призу, а виграш включається до оподатковуваного доходу [27]. Але виграш у лотереї є одним із найзручніших «легалізаційних наративів» для коштів, *origin* яких не хочуть пояснювати інакше: «щасливий квиток» або «успішна ставка» після сплати 23% набуває бездоганного податкового статусу. AML-система отримує формально чистий дохід, але втрачає можливість відрізнити реальну фортуна від «намівання» коштів із сірої зони. Тут у тебе ідеальний «польовий» приклад, де податково бездоганний дохід перетворюється на класичний інструмент намівання завдяки легалізаційному наративу. Проблема в тому, що виграш у лотереї або казино є одним із найзручніших легалізаційних сюжетів для коштів, реальний *origin* яких не бажають розкривати: «щасливий квиток» або «успішна ставка» замінюють собою будь-яке пояснення походження, а 23% фактично сприймаються як плата за амністію. AML-логіка втрачає можливість відрізнити рандомний виграш від ретельно спланованого намівання «сірих» коштів через контрольований гральний канал.

Українська практика декларацій показала, наскільки цей наратив життєздатний для політичних еліт. У 2017 році лідер партії О задекларував одразу три виграші в Українській національній лотереї на загальну суму 571 045 гривень; саме цей випадок став настільки показовим, що викликав реакцію НАЗК та міжнародних медіа про «три виграші поспіль» народного депутата. У публічному дискурсі виникло очевидне запитання: чи є настільки серійний успіх результатом «феноменального фарту», чи радше легалізаційним каналом для вже наявних коштів неясного походжен-

ня, які просто були оформлені як лотерейні виграші, що пройшли через податкову систему.

Ще один резонансний кейс: депутат П, який пояснював наявність понад мільйона гривень у графі «подарунки, призи, виграші» у декларації за 2015 рік саме лотерейним виграшем, при цьому прямо посилаючись на власну «математичну систему» для гри.

Такі пояснення не порушують формальних вимог деклараційного законодавства, але з точки зору AML вони створюють класичну «сіру зону»: дохід оподаткований, провайдер виступив податковим агентом, декларант задекларував виграш отже, з точки зору системи все «чисто». Новіші приклади лише підсилюють цей тренд. У 2021 році народний депутат М задекларував майже 1,94 млн грн у вигляді лотерейного виграшу; медіа одразу зафіксували, що це не перший його задекларований виграш і що подібний сюжет уже фігурував у попередньому скликанні. Паралельно в деклараціях правоохоронців і прокурорів з'являються виграші в казино на суми понад мільйон гривень, причому задекларовані як звичайний дохід від азартних ігор, без будь-якого подальшого AML-аналізу щодо реалістичності таких виграшів з урахуванням статистики грального бізнесу. Таким чином формується усталений патерн: виграш у лотереї чи казино стає універсальним, соціально прийнятним та податково бездоганим поясненням раптової появи великих сум, які інакше потребували б набагато складнішого обґрунтування законного походження.

Це можна описати як специфічну форму наживання: кошти, що мають «сіру» історію (недекларована готівка, тіньові доходи, неформальні платежі за посади чи рішення), переводяться через контрольований гральний канал у категорію tax-neutral dirty money, яка після сплати 23% стає практично невідрізненною від реального виграшу. AML-система, зосереджена на класичних критеріях підозрілості транзакцій, не має інструменту для розрізнення; для неї будь-який виграш, що пройшов через ліцензованого оператора з утриманням податків, є «білим». Саме тут стає актуальною ідея керованого наживання і моніторингу на основі рецидиву: замість того, щоб намагатися відловити «фіктивний» виграш у кожному окремому кейсі, система повинна реагувати на повторюваність і надмірність: серію виграшів у одного й того ж декларанта, систематичні виграші пов'язаних осіб, а також аномальну концентрацію «щасливчиків» серед депутатів, високопосадовців, правоохоронців чи їхніх близьких.

Гіпотетичний кейс, який добре вписується в логіку, міг би виглядати так: народний депутат, який упродовж кількох років декларує помірний офіційний дохід, раптом показує у декларації виграш у лотереї в розмірі, що кратно перевищує всі попередні річні доходи; за два роки він знову декларує значний виграш, а паралельно його близька особа також фіксує виграш у тому ж операторі або в пов'язаній компанії. Формально всі ці події бездоганні: операторам виписано ліцензії, податок сплачено, декларації заповнено. Але з точки зору моделі рецидиву це є класичним сигналом першого порядку: повторюваність «фінансового чуда» у локальному політичному кластері, що очевидно виходить за межі статистичної ймовірності.

У керованій моделі намівання такі кейси повинні автоматично потрапляти в зону умовно незахищених активів, де від декларанта вимагається не лише посилення на «лотерейний білет», а повніший опис фінансової біографії (джерела початкових ставок, участь у пов'язаних бізнесах), потенційні конфлікти інтересів з операторами тощо.

Таким чином, кейси лотерейних і гральних виграшів депутатів та можновладців демонструють, що навіть у суто податковому полі концепція «no tax for tips / no tax for unexplained money» має своє дзеркальне відображення: «заплатив 23% і питання про джерело знімається». Таким чином податково нейтральні або податково очищені доходи не повинні автоматично вважатися нами «чистими» в AML-сенсі, якщо вони явно виконують функцію легалізаційних наративів для сірих активів у середовищі політичних еліт.

Перетин із режимом захисту персональних даних

Окрема площина: взаємодія з режимом, аналогічним загальному регламенту захисту даних ЄС (GDPR). Навіть до формального вступу до ЄС Україні доведеться фактично адаптувати свій режим захисту персональних даних до європейського (оновлений Закон «Про захист персональних даних» у дусі GDPR), і саме в цій точці проявляється суперечливість: антивідмивні норми розширюють обсяг, строки й цілі обробки даних, тоді як режим захисту даних вимагає мінімізації. AML-пакет ЄС існує не у вакуумі, а в просторі, де паралельно діє жорсткий режим захисту персональних даних (GDPR). При імплементації цього пакета Україна неминуче зіткнеться з конфліктом між двома логіками: AML/CTF-норми вимагають розширеної обробки персональних і фінансових даних, тривалих строків зберігання, широкого обміну інформацією, у тому числі транскордонного; режим захисту даних (оновлений Закон «Про захист персональних даних» у стилі GDPR) наполягає на мінімізації, чіткості цілей, обмеженні строків зберігання, праві на стирання тощо. Йдеться про те, що самі по собі європейські норми AML допускають спеціальні винятки й пом'якшення для цілей запобігання відмиванню коштів і фінансуванню тероризму (ПБК/ФТ), але національний законодавець має дуже широкий простір розсуду в тому, як саме їх описати. Якщо ці винятки будуть сформульовані без чітких критеріїв «необхідності та пропорційності» – хто, коли і в яких межах може посилювати або обмежувати фінансовий моніторинг, – виникає ризик, що будь-який посилений нагляд або доступ до фінансової інформації можна буде виправдати посиланням на «боротьбу з відмиванням» незалежно від реального ризику.

Натомість коректна імплементація має жорстко прив'язувати посилений фінансовий контроль до конкретних, обґрунтованих ризик-сценаріїв і передбачати запобіжники проти того, щоб антивідмивне право стало інструментом загальної фінансової наглядової держави.

Право власності, трасабельність і «no declared origin no protected property right»

Концепція «Немає декларованого походження, немає захищеного права власності» як ідея про те, що активи без документованого походження прогресивно втрачають захищений статус є привабливим концептуальним інструментом, але вимагає дуже ретельного процедурного обрамлення.

ЄСПЛ послідовно наголошує на тому, що втручання в право власності (ст. 1 Протоколу № 1) повинно бути передбачено законом, переслідувати законну мету і бути пропорційним.

Для реалізації цієї концепції необхідно: чітко визначити у законі, що саме є «належним задокументованим джерелом»; встановити прозору і оскаржувану процедуру, за якою держава може стверджувати про відсутність достатнього джерела походження; забезпечити судовий контроль над рішеннями, що обмежують права власності на підставі недостатності джерела; гарантувати пропорційність санкцій від посиленого моніторингу до повної конфіскації – має бути градуйована шкала з чіткими критеріями.

Без цих елементів концепція ризикує перетворитися на інструмент довільного перерозподілу власності, а не на механізм забезпечення фінансової прозорості.

Для неприбуткового сектору імплементація пакета є особливо чутливою. Вже у європейському дискурсі визнається ризик «надмірного дотримання вимог» і «позбавлення доступу до послуг» (де-райзингу), коли банки та інші посередники з міркувань самозахисту закривають рахунки неприбуткових організацій, що працюють у конфліктних регіонах, з біженцями, мігрантами, політично «чутливими» групами.

Якщо Україна механічно перенесе у своє законодавство максимально жорстку інтерпретацію «ризикового» неприбуткового сектору без додаткових гарантій, це може істотно ускладнити роботу благодійних фондів, правозахисних організацій, гуманітарних ініціатив у прифронтових районах.

Потрібні щонайменше три запобіжники: чітке розмежування між неприбутковими організаціями, які фактично виконують функції фінансових посередників із високими ризиками (фонди, що оперують великими грошовими потоками і грантами), та широкою масою малих і середніх організацій, для яких надмірний тиск із боку процедур перевірки клієнтів є непропорційним; процесуальні гарантії: прозорі критерії ризику, обов'язок банку або іншого суб'єкта пояснювати причини відмови чи розірвання відносин, можливість швидкого й ефективного оскарження, у т.ч. через омбудсменські та регуляторні структури; участь неприбуткових організацій у виробленні підзаконної нормативної бази (типологій ризиків, настанов для комплаєнсу), щоб уникнути ситуації, коли сектор стає об'єктом контролю без реальної можливості впливати на правила гри.

Неприбутковий сектор у воєнний час: зняття ризику і надмірне дотримання

Антивідмивне право розглядає частину НПО як потенційно ризикових посередників відповідно до FATF Recommendation 8 і AMLD [9]. Але європейська практика зафіксувала зворотню проблему зняття ризику: банки, побоюючись AML-санкцій, «про всяк випадок» закривають рахунки НПО навіть без підтвердженого ризику. Рейте ідентифікував би зняття ризику як крайній прояв «інструменту, заснованому на методах оцінки»: банк використовує загальну категоріальну ознаку (НПО + конфліктний регіон + готівка) для автоматичного виключення, а «інструменти, засновані на AML методах, сприяють заміщенню» НПО шукатимуть менш прозорі канали [5].

Воєнний контекст в Україні радикально загострює те, що в «мирній» AML-логіці виглядало як відносно керована проблема: саме громадянське суспільство й благодійний сектор, які компенсують інституційну слабкість держави, стають зонами підвищеного регуляторного тиску через механічну імплементацію норм FATF, AMLR/AMLD6 та банківських правил.

Масивний волонтерський рух, широке використання готівки, транзакції з нерезидентами, активне застосування криптоактивів як каналу для пожертв створюють уявлення «ризикового сектору» в очах як міжнародних стандартів (FATF Recommendation 8), так і комерційних банків, які прагнуть мінімізувати власні compliance-ризиків [4]

Коли ми попереджаємо, що механічне запозичення норм без належної адаптації призводить до структурного перекосу, це влучно описує нинішню ситуацію: держава, яка декларує підтримку НПО й волонтерів як «кістяка стійкості», фактично перекладає на них надмірний AML-тягар, імпортуючи європейські та FATF-вимоги без контексту воєнної економіки.

Замість того, щоб точково управляти реальними ризиками зловживання НПО для фінансування тероризму чи обходу санкцій, система часто працює за принципом «стріляти по площі»: банки масово відмовляють НПО у відкритті рахунків, блокують міжнародні перекази, вимагають непропорційні пакети документів, а державні органи схильні сприймати відсутність повних даних як автоматичний індикатор підвищеного ризику.

FATF після критики з боку глобальної коаліції НПО прямо зафіксував у зміні Рекомендації 8, що держава повинна захищати сектор від зловживань, але без «невиправданого перешкоджання або стримування легітимної діяльності» та що стандарт стосується не всього сектору, а лише його окресленої підмножини, дійсно вразливої до фінансування тероризму.

Європейські аналітичні центри, розбираючи AML-пакет ЄС, прямо попереджають: розширення вимог до зобов'язаних суб'єктів і посилення санкцій за порушення штовхають банки до надмірного зняття ризику, у першу чергу щодо малих НПО, транскордонних переказів і організацій, що працюють у «чутливих» контекстах саме таких, як Україна у стані війни.

У поєднанні з національним контекстом це створює класичний структурний перекис: AML/CFT-риторика використовується як універсальне виправдання комерційних чи бюрократичних рішень, які де facto звужують простір громадянського суспільства.

Тут три запобіжники, набувають не декларативного, а архітектурного значення. Диференціація між реально ризиковими НПО та масою малих і помірних організацій означає не просто «розподіл за розміром», а побудову ризикового профілю, заснованого на типах діяльності, географії, каналах фінансування й зв'язку із зонами збройного конфлікту, а не на самому факті роботи в секторі.

У практичному вимірі це може означати, що НПО, які збирають пожертви в криптовалюті для закупівлі екіпіровки чи медичних засобів, дійсно потрапляють до підвищеної уваги, але не автоматично прирівнюються до високоризикових суб'єктів фінансування тероризму: до них застосовується технічно складніший, але більш точний інструментарій (аналітика блокейну, вибіркові перевірки контрагентів), тоді як локальний благодійний

фонд, що фінансує притулок для ВПО готівковими внесками, не стикається з тими ж бар'єрами, що й організація, яка працює на стику фронткових закупівель та крипто. Процедурні гарантії для НПО: обов'язок фінансових установ і державних органів пояснювати відмову, передбачуваний механізм оскарження, можливість виправити недоліки замість остаточного блокування мають бути не факультативними «soft law», а вбудованими в законодавство й підзаконні акти. Досвід ЄС і позиції таких платформ, як Global NPO Coalition on FATF – глобальна коаліція неурядових організацій, що представляє сектор НПО у діалозі з FATF, та ECNL – European Center for Not-for-Profit Law Stichting, європейський центр некомерційного права, який експертно супроводжує вплив AML/CFT-регулювання на громадянське суспільство., показують: саме відсутність процедури й зрозумілого засобу захисту призводять до ефекту охолодження, коли НПО добровільно звужують свою діяльність, щоб уникнути конфлікту з банками та регуляторами.

У воєнній Україні це означає пряме скорочення обсягів допомоги армії й цивільним, зменшення фінансової мобілізації суспільства й посилення залежності від державних і міждержавних каналів, які, як показує практика, не завжди достатньо гнучкі та швидкі.

Наша логіка керованого намівання тут може бути переведена в площину НПО: замість того, щоб витіснити волонтерські потоки з банківської системи під приводом AML-ризиків, держава має створювати для них режим напівпрозорості з чіткими, але посильними вимогами до звітності й тестами на повторюваність підозрілих патернів, а не використовувати AML як «заборонний штамп».

Третій запобіжник (участь НПО у виробленні підзаконної нормативної бази) насправді вже частково реалізується в Україні в контексті визначення класифікації НПО-типів і підходів до оцінки загроз. Це саме той вектор, який треба підсилити й формалізувати: залучення представників сектору до розробки методик банківського контролю щодо благодійних фондів, до консультацій щодо імплементації AMLR/AMLD6, до обговорення національних керівних принципів застосування Рекомендації 8 FATF. Інакше кажучи, ті самі НПО, які з воєнного 2022 року навчилися працювати з криптофондами, транскордонними переказами, обліком гуманітарних вантажів та прозорістю зборів, мають бути не об'єктом регулювання, а співтворцями AML-політики.

Це відповідає й світовій тенденції: FATF у своїх оновлених документах прямо визнає роль сектору саморегуляції та необхідність доказового регулювання, а не превентивного «закручування гайок» на всяк випадок.

Інакше воєнна держава, що реально спирається на громадянське суспільство й волонтерський сектор, через некритичну імплементацію AML-норм ризикує створити ситуацію, коли саме ті суб'єкти, які втримали систему від колапсу, стають de facto підозрюваними за замовчуванням.

Три запропоновані запобіжники (ризик-орієнтована диференціація, процедурні гарантії та інституціоналізована участь НПО у нормотворчості) дозволяють повернути AML-політику в рамки загальної концепції керованої асиметрії: держава визнає, що частина непрозорості в секторі грома-

дянського суспільства неминуча у воєнний час, але не використовує це як підставу для тотальної недовіри, а вибудовує керований режим, де захист безпеки і фінансової системи поєднується із збереженням функціонального простору для легітимної, життєво необхідної діяльності НПО.

Кримінальний блок: ст.ст. 209, 212 КК України між AMLD6 та українською традицією

AMLD6 формулює мінімальний стандарт кримінальної відповідальності: всі форми участі (виконавство, підбурювання, пособництво, замах), самовідмивання, корпоративна відповідальність [9]. Для України це означає необхідність не лише «підкрутити» ст. 209 ККУ, а провести глибоку ревізію: чітко визначити, в яких випадках самовідмивання утворює окремий склад; деталізувати суб'єктивну сторону (знання про злочинне походження, ціль приховати origin); інтегрувати корпоративну відповідальність без криміналізації кожної compliance-помилки.

Стаття 209 ККУ: самовідмивання, умисел, форми участі

AMLD6 формулює мінімальний стандарт кримінальної відповідальності за відмивання, що охоплює: всі форми участі виконавство, підбурювання, пособництво, сприяння, замах; самовідмивання коли той самий суб'єкт, що вчиняє предикатний злочин, здійснює операції з легалізації доходів; корпоративну відповідальність за відмивання, вчинене на користь юридичної особи.

Для України це означає, що просте «підкручування» ст. 209 КК України буде недостатнім. По-перше, необхідно чітко визначити, в яких випадках самовідмивання може за необхідністю утворює окремий склад і як це узгоджується із забороною подвійного інкримінування (*ne bis in idem*) та принципом справедливості покарання. Тут є нюанси. Стаття 209 КК України зараз охоплює класичне відмивання та самовідмивання через чотири форми об'єктивної сторони: набуття, володіння, використання та розпорядження майном, щодо якого фактичні обставини свідчать про його одержання злочинним шляхом, за умови, що особа знала або повинна була знати про злочинне походження активів. Фактично це означає, що особа, яка вчинила предикатний злочин, може нести відповідальність і за самовідмивання (крім окремо виділеного «простого набуття» у певних підходах), тобто подальші дії з «власними» коштами – їх структуризація, маскування, переоформлення тощо – кваліфікуються як окремий склад. У низці європейських країн самовідмивання або прямо визнається окремою формою відмивання, або виключається з його конструкції залежно від того, чи вважається, що «консумація» предикатним злочином вичерпує суспільну небезпеку. Частина юрисдикцій (зокрема після імплементації 4–6-ї Директив ЄС про відмивання) пішла шляхом криміналізації самовідмивання: особа, яка вчинила предикатний злочин, не звільняється від відповідальності за подальші операції, спрямовані на приховування або маскування походження, місцезнаходження чи руху активів (типово – активне перетворення, переказ, розшарування). В інших державах зберігаються обмеження: або самовідмивання не криміналізується взагалі, або охоплює лише дії, які виходять за рамки «звичайного споживання» результатів злочину (напри-

клад, коли йдеться не про просте використання, а про створення складних схем перекачування активів, відрив їх від предикату тощо). На цьому тлі українська диспозиція із широким переліком форм (набуття – володіння – використання – розпорядження) та конструкцією «знала або повинна була знати» виглядає відносно ширшою за низку європейських моделей, оскільки включає самовідмивання в об'єктивну сторону практично без додаткового «фільтру» між простим користуванням плодами злочину та окремими легалізаційними діями.

По-друге, потрібна деталізація суб'єктивної сторони: знання про злочинне походження, ціль приховати або замаскувати джерело походження, специфіка умислу при залученні професійних посередників (юристів, аудиторів, нотаріусів).

По-третє, необхідна інтеграція корпоративної відповідальності у спосіб, що не перетворює кожен compliance-помилку на кримінальний ризик, але дозволяє ефективно переслідувати системне сприяння схемам.

Самовідмивання й корпоративна відповідальність за відмивання це якраз ті дві «дірки» в українській парадигмі, які роблять ідею керованої асиметрії особливо цікавою: система начебто бачить відмивання, але часто не бачить саме того, хто і для кого його робить.

Самовідмивання (self-laundering) це ситуація, коли той самий суб'єкт, який вчиняє предикатний злочин (наприклад, податкове ухилення, корупцію, шахрайство), власноруч здійснює операції з «очищення» отриманих доходів: конвертацію, трансфер, маскування походження через банківську систему, інвестиції, корпоративні структури тощо. Європейська доктрина й практика Суду ЄС виходять з того, що Union law не лише не забороняє, а навпаки дозволяє криміналізувати самовідмивання, за умови, що дії, які кваліфікуються як відмивання, утворюють додаткову поведінку, відмінну від самого предикатного злочину й таку, що спричиняє «інший тип шкоди» (наприклад, інтеграція коштів у фінансову систему, ускладнення їх виявлення, створення легальної «обгортки»). Класичний спір у кримінальному праві тут: чи не порушує це принцип *ne bis in idem*: мовляв, особу карають двічі за наслідки того самого діяння. Європейська відповідь така: якщо особа не лише вкрала/ухилилася/отримала хабар, а потім ще й вчинила додаткові активні дії для перетворення цих коштів на «білі» (складні фінансові конструкції, використання підставних юросіб, транскордонні перекази, крипто тощо) це вже інший, додатковий злочин.

Навпаки, просте «володіння» результатом свого злочину без будь-яких операцій маскування не повинно автоматично тягти кваліфікацію як відмивання (на це прямо звертає увагу, наприклад, нідерландська практика: сама наявність у кишені грошей, отриманих злочинном, ще не є відмиванням без акта приховування чи конверсії). У логіці податково нейтральних брудних грошей та наживання – самовідмивання стає ключовим механізмом: той, хто організує схеми ухилення від оподаткування, корупційні платежі чи зловживання бюджетними трансфертами, дуже часто сам же й «закриває коло»: переводить ці кошти через лотерейні виграші, гральний бізнес, псевдодонати НПО, фортифікаційні підряди, криптозбір або «класичні» офшорні конвертації.

Тут важливо тонко розвести: ми не пропонуємо карати кожного, хто просто тримає у себе гроші від свого же злочину, але наполягаємо, що як тільки запускається комплексна схема інтеграції цих коштів у законну економіку, це повинно розглядатися як самостійний об'єкт кримінально-правової оцінки, у тому числі й у площині конфіскації.

Цей акцент добре «лягає» в багатовимірну AML-оцінку: повторюваність патернів (recurrence) часто стосується саме самовідмивання.

Той самий суб'єкт (депутат, топ-чиновник, пов'язана особа) систематично декларує виграші в лотереї, продажі корпоративних прав через «випадкові» SPV, повторювані донати «власному» фонду, формально це різні транзакції, але по суті це одна й та сама стратегія самовідмивання, вбудована у податково нейтральну інфраструктуру.

Другий блок корпоративна відповідальність за відмивання, вчинене на користь юридичної особи. Директива (ЄС) 2018/1673 прямо вимагає від держав-членів забезпечити можливість притягнення юридичних осіб до відповідальності за відмивання, якщо злочин було вчинено «на їхню користь» особами, які мають повноваження представляти, приймати рішення або здійснювати контроль, а також у випадку, коли відмивання стало можливим через брак нагляду чи контролю. Сама ідея тут така: у сучасних схемах відмивання ключовим вигодонабувачем часто є не індивідуальний суб'єкт, а саме корпорація банк, девелопер, трейдер, посередницька компанія, яка отримує незаконну перевагу від того, що її менеджери чи агенти «прокачали» через неї брудні кошти.

Українська модель корпоративної відповідальності вже має спеціальний розділ щодо заходів кримінально-правового характеру до юридичних осіб (ст. 96-3 КК тощо) і передбачає можливість застосування цих заходів, якщо злочин вчинено в інтересах юрособи уповноваженими особами або через неналежний контроль. Але традиційно спочатку фокус був на корупційних і пов'язаних злочинах (хабарництво, зловживання впливом). Корпоративна відповідальність за відмивання прямо пов'язана з твоїм концептом керованого намівання і зворотного захисту. Якщо ми визнаємо, що частина податково нейтральних брудних грошей акумулюється в балансах компаній, які формально виконують усі податкові й звітні вимоги, але фактично є «резервуарами» для намитих активів (через бюджетні підряди, лотерейні схеми, НПО-екрани, фортифікаційні роботи), то реакція не повинна обмежуватися переслідуванням окремих директорів.

AMLD6 прямо дозволяє притягати юрособу навіть тоді, коли відмивання стало можливим «унаслідок відсутності належного нагляду або контролю» з боку керівництва: це чудово корелює з ідеєю, що структурна толерантність до намівання є не випадковою, а архітектурною рисою системи.

У перспективі логіка може бути такою: самовідмивання це «мікро-рівень» керованого намівання, де один і той самий актор запускає як предикат, так і легалізаційний модуль; корпоративна відповідальність «мезо-рівень», де намівання стає елементом бізнес-моделі юридичної особи; юрисдикційна асиметрія між податковим, AML та санкційним блоками – «макро-рівень», на якому держава або дозволяє цим практикам існувати, або переводить їх у керований режим через універсальне декларування, реверсивну втрату захисту й багатовимірну AML-оцінку.

Саме зв'язка самовідмивання + корпоративна відповідальність добре показує, що відмивання це не лише про «чужі брудні гроші», а про здатність системи бачити, коли свої, «домашні» актори перетворюють податково нейтральні чи податково очищені потоки на інструмент системного збагачення, вбудований у легальний економічний ландшафт.

Стаття 212 КК України та прогалина в предикатах

Стаття 212 КК України (ухилення від сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів) є, мабуть, ключовим вузлом невирішеного конфлікту між українською правовою традицією і вимогами євроінтеграції в AML-контексті. Ця норма є у Кримінальному кодексі, але вона не включена до переліку предикатних злочинів для відмивання

Розрив із AMLD6 тут є не просто технічним. Він відображає принципово різні погляди на природу «брудних грошей»: чи є ухилення від сплати податків злочином, що генерує доходи від злочинів, чи це лише порушення фіскального зобов'язання, яке завершується штрафом і пенею. ЄС у Шостій директиві з протидії відмиванню коштів прямо включає податкові злочини до переліку 22 предикатних складів, ставлячи їх в один ряд із корупцією, шахрайством та організованою злочинністю; чинна українська модель через застереження до Варшавської конвенції де-факто позбавляє податкову економію статусу «доходу від злочину». Рух до повноцінної відповіді на рівні ЄС потребуватиме не лише формального розширення переліку предикатів у законі, а й зміни правової культури, де ухилення від оподаткування перестане сприйматися як прийнятна «оптимізація», та трансформації прокурорської практики, яка має навчитися будувати зв'язок між податковим злочином і подальшим відмиванням, а не сприймати ст. 212 КК як «самодостатній» фінал історії.

Конфіскаційний блок: статті 96¹–96⁴ КК України

Норми про спеціальну конфіскацію (статті 96¹–96⁴ КК України і пов'язані процесуальні положення КПК) також потребують суттєвого осучаснення для забезпечення сумісності з європейськими підходами до заморожування й конфіскації активів. Ключові напрями вдосконалення: розширена конфіскація (extended confiscation) – можливість конфіскувати майно, що перевищує доведені доходи від конкретного злочину, якщо встановлено, що воно має злочинне походження, на основі аналізу непрямой сукупності доказів (життєвий рівень, структура активів, зв'язок із відомими кримінальними потоками). Така модель дає змогу реагувати на ситуації, коли формально доведена лише частина епізодів або обмежений період діяльності, але об'єктивно видно, що обсяг накопичених активів істотно не відповідає легальним доходам. Водночас вона вимагає високих стандартів обґрунтування презумпції злочинного походження та чітких критеріїв для суду, аби не перетворити розширену конфіскацію на «відчуттєву» санкцію за соціальну успішність.

Другий вектор – конфіскація без обвинувального вироку (non-conviction-based confiscation) у чітко визначених законом випадках (смерть, втеча, недосяжність підозрюваного, системна неможливість довести вину за кримінальним стандартом доказування), але за умови надійних процесуальних гарантій та ефективного судового контролю. Ідеться про

окрему, квазіцивільну процедуру, де предметом розгляду є не вина конкретної особи, а законність походження конкретного активу, з іншим розподілом тягаря доказування й можливістю власника відстояти своє право. Такі механізми дозволяють працювати з активами високоризикового походження там, де кримінальне переслідування заблоковане, але водночас вимагають максимально прозорих правил, щоби не підмінити кримінальний процес «легшою» конфіскаційною процедурою.

Третій блок – заморожування активів на ранніх стадіях розслідування в поєднанні з дієвими механізмами міжнародного повернення активів. Попереднє заморожування (freezing) має бути оперативним, пропорційним і часово обмеженим: достатньо швидким, щоб не допустити виведення чи розмивання майна, але прив'язаним до чітких строків і вимог до слідства щодо подальшого обґрунтування. Паралельно потрібні інституційно працюючі канали повернення активів із-за кордону – через двосторонні й багатосторонні угоди про взаємну правову допомогу, використання конфіскаційних ордерів, механізми спільного розподілу конфіскованого майна. Лише зв'язка «раннє заморожування + ефективне міжнародне співробітництво» перетворює конфіскацію на реальний, а не декларативний інструмент реагування на відмивання та пов'язані злочини.

При цьому принципово важливо, що розширення конфіскаційних можливостей не повинно відбуватися за рахунок процедурних гарантій. Справи ЄСПЛ Gogitidze, Grifhorst та ін. послідовно підтверджують: право власності, навіть коли йдеться про необґрунтовані активи, охороняється Конвенцією, і процедура позбавлення цього права повинна відповідати стандартам справедливого судочинства.

Юрисдикційна асиметрія як архітектурна риса: синтез

Один і той самий актив у різних правових площинах одночасно: у податковій може бути «виключенням» (ст. 165 ПКУ); у банківсько-AML-площині ризиковим сигналом, що вимагає РОР-аналізу; у кримінально-правовій ймовірним результатом предикатного злочину; у міжнародно-правовій (ЄСПЛ, ВІТ) благом, охороняваним правом власності; у репутаційній відображенням у санкційних списках незалежно від рішень національних судів.

Я би охарактеризував це як «систему з двома системними розривами»: нормативним розломом між режимами і доктринальною незавершеністю щодо колективних суб'єктів, «здатних діяти в зоні фактичної безкарності» [4]. Рейте б доповнив: ці розриви є активними генераторами поведінкової адаптації, що систематично спрямовує потоки туди, де різні режими найменш узгоджені [5].

Поняття юрисдикційної асиметрії в AML/санкційному контексті найвиразніше проявляється там, де один і той самий грошовий потік або актив одночасно перебуває у кількох правових станах, що суперечать один одному

У податковій площині той самий актив може бути «виключенням» та ігноруватися як об'єкт оподаткування відповідно до ст. 165 ПКУ або фіскального застереження.

У банківсько-AML-площині він є ризиковим сигналом, що вимагає РОР-аналізу й можливої блокади.

У кримінально-правовій площині він може вважатися ймовірним результатом предикатного злочину корупції, порушення санкцій.

У міжнародно-правовій площині (ЄСПЛ, ВІТ, санкційні режими) той самий актив може трактуватися як благо, що охороняється правом власності, або як актив, що підлягає заморожуванню та конфіскації в публічних інтересах.

У площині репутаційній наявність цього активу може бути відображена в міжнародних санкційних списках або базах комплаєнсу незалежно від будь-яких рішень національних судів.

Юрисдикційна асиметрія тут не тільки різниця між Україною, ЄС і третіми державами, а й внутрішня фрагментація: різні «правові світи» (податковий, AML/банківський, кримінальний, санкційний) говорять різними мовами про одні й ті самі активи. Рівень інтегрованості цих «світів» у ЄС після ухвалення AML-пакета істотно вищий, ніж в Україні, де досі зберігається модель «податкова індиферентність + вибіркова конфіскаційна жорсткість». У ЄС податкові, AML- та конфіскаційні інструменти дедалі більше зводяться в єдиний rulebook: від податкових злочинів як обов'язкових предикатів до уніфікованих стандартів розкриття бенефіціарів, централізованого нагляду AMLA та єдиних мінімальних правил щодо замороження й конфіскації. Натомість в Україні значні потоки доходів залишаються поза стабільним податковим запитом про походження, тоді як конфіскаційні механізми (насамперед щодо «необґрунтованих активів») запускаються точково й *ex post*, створюючи ефект різкої, але нерівномірної репресивності замість системно інтегрованої прозорості.

Парадокс «економії як не-доходу»

У центрі юрисдикційної асиметрії різниця між широким міжнародним поняттям «proceeds» та національним уявленням про «дохід». Для FATF/ЄС економія від несплати податку це та сама економічна вигода, що й позитивний притік коштів. Для української моделі зекономлена сума сприймається як відсутність зобов'язання, яке можна «закрити» сплатою, а не як об'єкт відмивання.

Цей парадокс є концептуальним ядром всього аналізу.

Він означає, що в Україні можлива конфігурація, за якої кошти спочатку виникають у «сірих» формах (недекларування, конструктивне ухилення, використання винятків із ПКУ); не обкладаються податком через фіскальну індиферентність; не кваліфікуються як об'єкт відмивання через застереження до Варшавської конвенції і вузьке трактування предикатів; за потреби додатково «прощаються» через амністію, що знімає навіть тінь податкового злочину.

Отримуємо унікальну конфігурацію: для значного сегмента фінансових потоків не лише немає складу відмивання, але й відсутній сам юридичний статус «брудних грошей» [22]. Рейте описував би цей парадокс як умову для *temporal displacement* у «довгостроковому» вимірі: відсутність AML-ризiku після ухилення від податків радикально знижує вартість правопорушення не лише через менші податки, а й через відсутність подальшого AML-ризiku від «зекономлених» коштів [5]. Я підкреслюю: «визнати TCL як повноцінний «відсутній третій», а юрисдикційну асиметрію як архі-

тектурну рису, а не патологію системи» є «умовою більш чесного, більш послідовного і більш захисного кримінального права» [4]. В AML-вимірі це означає: юрисдикційна асиметрія між фіскальним, банківським, кримінальним і санкційним режимами є не помилкою, що можна «виправити» однією реформою, а архітектурною рисою системи, що трансформується.

Назвати її такою значить відмовитися від ілюзії, що один закон вирішить проблему, і зосередитися на управлінні асиметрією через координований підхід. Наведу приклад.

Французьке кримінальне розслідування щодо ліванських банків: екстериторіальна юрисдикція та уроки для України

Французьке кримінальне розслідування щодо незаконного виведення коштів з Лівану являє собою показовий приклад екстериторіальної дії фінансово-кримінальної юрисдикції в межах ЄС. Розслідування, ініційоване фінансовим відділом Паризької прокуратури за скаргами організації *Sherpa* та Колективу жертв шахрайських і кримінальних практик у Лівані (липень 2025 р.), зосереджене на французькій дочірній структурі *Bank Audi* та *Banque Richelieu France* установі, пов'язаній з ліванським *Société Générale de Banque au Liban (SGBL)*. Слідчі перевіряють підозри у відмиванні грошей, зловживанні довірою, приховуванні краденого майна та участі у злочинній змові, що стало найагресивнішою європейською спробою розплутати непрозорі фінансові схеми [31].

Юрисдикційна основа Франції у цій справі ґрунтується насамперед на територіальному принципі: ключові операції проходили через французькі дочірні банки, а сумнівні кошти інтегрувались у французьку та ширше європейську фінансову систему. Додатково застосовується доктрина «спрямованої діяльності»: французькі суди вже визнавали свою юрисдикцію щодо іноземних банків, які «спрямовували свою діяльність» до Франції через обслуговування резидентів, маркетинг або відкриття рахунків для клієнтів у Франції. Ці підходи підсилюють правомірність кримінального переслідування саме європейських «дочок» як суб'єктів, які не можуть прикриватися тим, що материнський банк розташований поза ЄС.

Ця справа створює прецедент для інших держав-членів ЄС порушувати аналогічні справи проти іноземних банків за участь у транскордонних схемах, що призвели до системної шкоди третім країнам і водночас використовували європейську фінансову інфраструктуру. Успіх французького провадження може підштовхнути НУО, групи вкладників і прокуратури в інших країнах ЄС подавати подібні скарги, а координація через *Eurojust*, спільні слідчі групи та запити про правову допомогу фактично перетворюють окремі національні справи на фрагменти єдиного транснаціонального фінансово-кримінального пазлу.

Для України цей кейс є моделлю того, як держави ЄС можуть кримінально-правовими засобами реагувати на транскордонні фінансові зловживання, не обмежуючись корупційними практиками у власних національних межах. У ширшому контексті у справах вже фігурують особи з українським громадянством, що демонструє: українські резиденти можуть опинитися у фокусі європейських розслідувань, якщо вони виступають ланками в ланцюзі офшорних чи трастових структур. Французька справа є орієнти-

ром для майбутніх підходів до відповідальності банківських менеджерів та іноземних фінустанов у транскордонних корупційних і фінансових кейсах, які можуть зачіпати і український контекст [31].

Висновки. Усе описане вище: податковий нейтралітет, селективна прозорість, конфіскаційна модель ВАКС, РОР-зсув у НБУ, AML-пакет ЄС, GDPR-конфлікт, вразливість НПО, незавершена криміналізація, санкційні дисбаланси вказує на те, що Україна стоїть на порозі переходу до якісно іншої правової парадигми. Можна сформулювати чотири ключових тези цієї парадигми.

Теза перша: багатство не є «нейтральним» до свого походження. Активи, що не мають переконливої документованої історії origin, стають об'єктом підвищеної підозри в AML-системі, індикатором ризику для банків, потенційною мішенню для цивільної та кримінальної конфіскації.

Теза друга: податковий, AML, санкційний та кримінальний режими мають бути інтегровані. Інакше юрисдикційна асиметрія породжує «простір для маневру», де одна і та сама особа може бути «формально чистою» у податковому сенсі, але токсичною у банківському.

Теза третя: право власності стає умовним щодо фінансової прозорості. Не в сенсі автоматичного позбавлення прав, але у сенсі прогресивного ерозуювання захищеності активу в банківському обслуговуванні, у доступі до міжнародних ринків, у перспективах судового захисту, якщо відсутнє правдоподібне задокументоване джерело.

Теза четверта: головний ризик «перекося у бік слабких». За відсутності достатніх гарантій та інституційної спроможності AML та кримінальні механізми спрацюватимуть переважно проти малих і середніх гравців, НПО, окремих громадян, тоді як великі транснаціональні схеми адаптуватимуться до нових формальних вимог.

Рейте формулює принципове положення: «Ефективний AML-нагляд вимагає скоординованої уваги до масштабу, частоти і організаційної форми, в ідеалі агрегованої на рівні бенефіціарного власника, а не окремих рахунків» [5]. Це резонує з нашою позицією: «ICL, TCL та ECL разом утворюють систему, набагато потужнішу за кожен окремий компонент» [4].

Разом це вказує на конкретний операційний висновок для AML-архітектури України: необхідно будувати координовану систему, де дані про бенефіціарних власників із УВО-реєстрів з'єднуються з банківськими транзакційними даними; РОР-аналіз окремого банку стає частиною загального профілю бенефіціарного власника; фіскальні, банківські і кримінальні дані є доступними в інтегрованому форматі для Держфінмоніторингу; оцінка ефективності AML-режиму включає не лише кількість поданих STR, а й частоту, розмір і організаційну структуру підозрілих операцій. «Recurrence should be treated as a first-order risk signal rather than as a by-product of transaction screening» (Рецидив слід розглядати як сигнал першого порядку ризику, а не як побічний продукт скринінгу транзакцій) [5].

Таким чином, проведений аналіз податково нейтральних «брудних» коштів та юрисдикційної асиметрії в системі протидії відмиванню доходів в Україні показує, що інтеграція до правового простору ЄС відбувається на структурно нерівному та лише частково інтегрованому нормативно-

му полі. Значні масиви доходів залишаються фіскально невидимими не випадково, а внаслідок свідомо обраних законодавчих рішень, тоді як кримінальне право та комплаєнс зосереджені на відносно вузькій групі предикатних злочинів і здебільшого реагують на вже здійснені транзакції, а не на патерни накопичення. У такій конфігурації намівання (*sedimentation*) постає не як периферійний ефект, а як одна з ключових архітектурних характеристик системи: спосіб накопичення та циркуляції активів у зонах законодавчо толерованої непрозорості, які не є ані однозначно правомірними, ані чітко криміналізованими.

Феномен намівання в українських умовах ґрунтується на сукупності кількох структурних чинників, які посилюють один одного. Відсутність загального декларування доходів і майна позбавляє державу та фінансову систему базової «фінансової біографії» домогосподарств і бізнесу; широта фіскальних винятків за статтею 165 Податкового кодексу створює великі пласти надходжень, щодо яких держава принципово не ставить питання про походження; збережена Україною застережна позиція до Варшавської конвенції звужує коло предикатних злочинів; епізодичні амністії капіталу легалізують накопичені активи без повноцінної реконструкції їхнього походження.

У сукупності це формує середовище, в якому істотне збагачення може відбуватися поза будь-яким структурованим запитом на пояснення законного походження, залишаючись поза полем зору як податкового контролю, так і ризик-орієнтованого AML-аналізу. Така конфігурація не є лише «технічно незавершеною»; вона відтворює масив активів, що мають системно амбівалентний статус з погляду кримінального, податкового та прав людини.

Використання оптики взаємодії міжнародного кримінального, податкового та європейського кримінального права (ICL–TCL–ECL) дозволило відійти від бінарної схеми «законно/незаконно» та описати українське AML-середовище як «архіпелаг асиметрій».

Різні категорії доходів (чайові, лотерейні виграші, соціальні трансфери, благодійні внески, схеми з «ФОП-оболонками») по-різному включаються або виключаються з податкового, AML- та конфіскаційного режимів, утворюючи «острови» перекриття та розривів. Така картографія демонструє не лише прогалини у вузькому регуляторному сенсі, а й фактичні політико-правові вибори: які потоки держава готова залишати в тіні, а які виводити на світло через декларування, КУС та конфіскаційні інструменти.

Але якщо визнати асиметрію не патологією, яку треба «вирівняти будь-якою ціною», а конструктивним параметром, який можна свідомо налаштовувати, дискусія переходить із площини абстрактної гармонізації у площину прозорих рішень: скільки непрозорості демократична держава в стані війни та фіскальних обмежень може дозволити собі і на яких умовах.

Концепт керованого намівання (*controlled sedimentation*), пропонує альтернативу як наївному прагненню «повної прозорості», так і пасивному прийняттю існуючих сірих зон.

Передбачається, що частина доходів, які з різних причин залишаються податково нейтральними, повинна бути переведена в режим регульованої

напівпрозорості: такі потоки «сплачують податок даними», а не грошима. Це означає мінімальні, але регулярні КУС-зобов'язання для певних категорій податково звільнених надходжень (наприклад, дрібні регулярні чайові, окремі види соціальних виплат, систематичні донати), які забезпечують формування базової фінансової біографії без негайного оподаткування. Такий підхід визнає неможливість одномоментної ліквідації всіх «сіріх» зон в умовах перехідної економіки, але пропонує перевести частину неконтрольованого намівання у керований режим, сумісний і з вимогами AML, і з соціальною функцією держави.

Зміщення акценту з обсягу даних на патерни повторюваності дозволить сформулювати мінімалістичну модель рецидив-орієнтованого моніторингу. Замість розширення списків індикаторів та порогів, які генерують лавину низькоякісних повідомлень про підозрілі операції, пропонується зосередитися на трьох типах повторення: стабільні комбінації контрагентів та юрисдикцій; систематичне дроблення сум і відтворювані схеми структурування; стійкий перетин ролей бенефіціара, директора та засновника в різних юридичних особах. У середовищі з обмеженими ресурсами та неповними даними саме такі повторювані структури можуть виступати більш надійними проксі високого ризику, ніж класичний «обсягний» підхід, що орієнтується переважно на величину транзакції або формальні ознаки клієнта. Додатковою перевагою є узгодженість із сучасними напрацюваннями економічної кримінології, які описують тимчасове та просторове зміщення потоків під впливом кумулятивного правозастосування.

У площині конфіскації та захисту права власності пропоную відмовитися від спрощеної формули «Немає декларованого походження – немає захищеного права власності» як єдиного можливого рішення для України.

З урахуванням практики ЄСПЛ (Gogitidze, Grifhorst) та оцінок Світового банку щодо можливих моделей вилучення необґрунтованих активів у національному праві пропонується доцільність запровадження режиму реверсивної втрати захисту (reversible unprotection).

Идется про поетапний підхід: майно з недекларованим або недостатньо поясненим походженням переходить у статус умовно незахищеного, що передбачає заморожування або обмеження розпорядження, але не відразу остаточне позбавлення права; власник зберігає реальну можливість ex post довести законне походження у визначений строк. Лише за відсутності переконливого пояснення, за умови дотримання стандартів справедливого суду й пропорційності, статус незахищеності трансформується в остаточне вилучення через розширену чи безвирокову конфіскацію. Така модель дозволяє краще збалансувати потребу в боротьбі з податково нейтральними «брудними» коштами та обов'язок держави поважати право власності в умовах високих ризиків зловживання владою.

Таким чином, потребує перегляду застереження до Варшавської конвенції, яке звужує коло предикатних злочинів і обмежує потенціал інтеграції податкових правопорушень до системи відмивання доходів. Необхідне поступове, але неухильне впровадження універсального декларування доходів і активів як базової передумови для розбудови «фінансових біографій» та формування спільного інформаційного поля для податкових,

AML та санкційних органів. Блок конфіскації й необґрунтованих активів має бути спроектований як окремий, калібрований модуль, що одразу вбудовує реверсивну втрату захисту та стандарти ЄСПЛ, а не як механічна трансплантація жорстких іноземних моделей. Нарешті, багатовимірною AML-оцінка повинна стати інституціоналізованим інструментом із системним зіставленням податкових пільг, змін у кримінально-правових нормах, санкційної політики та їхнього впливу на географію намівання.

Практична цінність цього полягає в тому, що воно пропонує не лише загальні орієнтири, а й п'ять інструментів, придатних для негайної інтеграції у політику та подальші розробки.

Матриця «архіпелагу асиметрій» може використовуватися як візуальний інструмент для періодичного перегляду того, які категорії доходів перебувають під податковим, AML та конфіскаційним охопленням, а які залишаються в «островах» непрозорості, що де-факто легітимуються.

Режим керованого намівання задає рамку для переведення частини сірих потоків у напівпрозорий формат шляхом регулярних, але невиснажливих розкриттів, пов'язаних із податково нейтральними доходами.

Конструкція *податково нейтральних, але AML-позитивних категорій доходів* дозволяє зберегти соціально й економічно обґрунтовані звільнення від оподаткування, одночасно генеруючи дані, критично важливі для протидії відмиванню.

Трисигнальна модель повторюваності пропонує стислий і операційний ризико-орієнтовний інструмент для фінансового сектору та Держфінмоніторингу, що націлюється не на випадкові епізоди, а на стійкі схеми поведінки.

Рамка реверсивної втрати захисту окреслює доктринально цілісний та права-сумісний шлях до розбудови української моделі вилучення активів із невстановленим походженням, яка поєднує ефективність із передбачуваністю та повагою до прав людини.

Отже шлях України до інтеграції в європейську AML-систему не може обмежуватися технічною «гармонізацією норм» або розширенням переліку предикатних злочинів.

Йдеться про більш глибоку переоцінку того, які зони непрозорості є політично допустимими, які мають бути переведені в режим керованого намівання, а які ліквідовані через поєднання універсального декларування, конфіскаційних механізмів та гесипгенсе-орієнтованого моніторингу.

Подолання юрисдикційної асиметрії потребує скоординованих реформ одразу в кількох правових площинах.

Першим пріоритетом є вирішення питання Варшавського застереження: Україна має прийняти усвідомлене рішення щодо включення або невключення ст. 212 ККУ до переліку предикатів для відмивання. Це рішення не є нейтральним воно матиме суттєві наслідки для правозастосовної практики, для бізнесу, для правозахисних організацій. Але зволікання з ним в умовах євроінтеграції стає дедалі дорожчим

Другим пріоритетом є запровадження елементів загального декларування. Не обов'язково повна скандинавська модель, але принаймні механізм, що дозволяє будувати першу «точку відліку» для розрахунку відхилень

між задекларованими доходами й реальними активами, і що є доступним не лише для ВАКС, а й для банківського AML-аналізу.

Третім пріоритетом є реформа конфіскаційного блоку: розширення можливостей розширеної конфіскації і заморожування активів при одночасному зміцненні процедурних гарантій. Ці два напрями не суперечать один одному: вони є двома сторонами однієї медалі: ефективна конфіскація можлива лише за умови, що суд, що її призначає, є незалежним і стандарти доказування є чіткими. Найсерйознішою загрозою для успішної реалізації нової парадигми є розрив між нормативними амбіціями і реальною інституційною спроможністю. Україна може прийняти законодавство, що формально відповідає AMLR і AMLD6.

Але якщо Держфінмоніторинг залишатиметься недофінансованим, НБУ застосовуватиме нові вимоги непослідовно, ВАКС матиме обмежені ресурси для обробки справ, а прокуратура не матиме підготовки для переслідування складних транснаціональних схем відмивання, формальна відповідність не матиме реального значення.

Досвід держав-членів ЄС, що приєдналися до Союзу в 2004–2013 рр., є повчальним: навіть при доброму прагненні до гармонізації розрив між законом на папері і законом у дії може зберігатися роками. Для України, що одночасно ведуть активні бойові дії і проводить масштабну правову реформу, цей ризик є особливо гострим.

Нарешті, юрисдикційна асиметрія це не лише українська проблема. Вона є функцією від неоднорідності глобального AML-режиму, де поруч із «максималістськими» юрисдикціями (ЄС після AML-пакета, Велика Британія після Brexit-реформ, деякі держави G20) існують «мінімалістичні» (окремі острівні офшори, частина держав Перської затоки, ряд азійських юрисдикцій) і «перехідні» (до яких належить і Україна) [30].

Доки ця глобальна гетерогенність зберігається, будь-яка окрема юрисдикція, навіть та, що повністю гармонізувала своє право з ЄС, зберігає вразливість до транснаціональних схем, які використовують «слабкі ланки» у третіх країнах.

Тому гармонізація з ЄС *acquis* є необхідною, але не достатньою умовою подолання юрисдикційної асиметрії. Необхідна також участь у міжнародних механізмах обміну інформацією (FATF, Egmont Group, Camden Assets Recovery Inter-Agency Network CARIN), розвиток двосторонньої співпраці з FIU держав-партнерів, активне використання можливостей міжнародного правоохоронного співробітництва.

Сучасні парадигми дозволяють концептуалізувати юрисдикційну асиметрію як архітектурну рису трансформаційної системи, а не її патологію. ICL, TCL, ECL або в AML-вимірі кримінальний, банківський і санкційний режими утворюють систему зі структурними розривами. Назвати їх своїми іменами і запропонувати доктринально обґрунтовані відповіді є умовою ефективної реформи.

Але головним ризиком нової парадигми є асиметричне правозастосування: тягар несуть малі гравці і НПО, тоді як великі схеми адаптуються через реорганізацію. Мінімізація цього ризику потребує трьох запобіжників для НПО, координованого охоплення всіх AML-релевантних каналів

і механізмів незалежного судового контролю над конфіскаційними рішеннями. Перспективи подальших досліджень: порівняльний аналіз моделей реалізації *expanded confiscation* у постконфліктних юрисдикціях; емпіричне тестування моделі Рейте на даних українського фінансового моніторингу; розробка критеріїв *multi-dimensional AML*-оцінки для Держфінмоніторингу. Зрештою, концепція «*no declared origin – no protected property right*», що поступово формується в новій українській *AML*-реальності, є не вироком і не привілеєм, а правовим орієнтиром: активи, що мають задокументоване, правдоподібне й верифіковане походження, отримують повний захист. Активи без такого походження прогресивно втрачають цей захист.

Подальші дослідження мають зосередитися на емпіричній валідації запропонованих моделей (насамперед режиму керованого намивання та трисигнальної моделі повторюваності) на даних українських банків, Держфінмоніторингу та податкових органів, а також на порівняльному аналізі юрисдикцій, що зіткнулися з подібним напруженням між податковою нейтральністю, фінансовою інклюзією та ефективністю протидії відмиванню доходів. Але щоб цей орієнтир виконував свою функцію, а не ставав інструментом довільного перерозподілу, він повинен бути оточений прозорими процедурами, незалежним судовим контролем і гарантіями, що забезпечують реальну, а не лише формальну справедливість.

Подяки

Автор висловлює подяку колегам із Національного університету «Одеська юридична академія» за обговорення концептуальних засад дослідження.

Застереження

Під час підготовки цієї роботи автор обмежено використовував інструменти на основі штучного інтелекту, включно з *Perplexity AI*, *Claude AI* та *Grammarly*, для таких цілей, як вдосконалення мови, покращення чіткості та перевірки узгодженості. Ці інструменти використовувалися лише як допоміжні інструменти. Весь змістовний контент, інтерпретації, аналізи та висновки були задумані, розроблені та перевірені автором. Автор несе повну відповідальність за точність, оригінальність і наукову цілісність усіх матеріалів, представлених тут. Використання інструментів ШІ не вплинуло на методологію дослідження, теоретичні позиції чи оцінювальні судження, висловлені в цій роботі.

Конфлікт інтересів

Конфлікту інтересів немає.

Література

1. Travis J. No Tax on Tips Act: Policy Analysis and Implications for Financial Transparency. Tax Policy Institute, Working Paper, 2025.
2. Caeiro P. The relationship between European and international criminal law (and the absent (?) third). In: Mitsilegas V., Bergstrum M., Quintel T. (eds.). Research Handbook on EU Criminal Law. Cheltenham: Edward Elgar, 2024. Chapter 25. DOI: 10.4337/9781800886438.00036.
3. Туляков В. О. Відповідальність колективних суб'єктів у кримінальному праві в контексті розвитку // *Право України*. 2025. № 11. С. 129–151. DOI: 10.33498/louu-2025-11-129. URL: <https://hdl.handle.net/11300/31659>.
4. Tuliakov V. The Ideology of the International Criminal Court: Human-centrism, Structural Tensions, and Transnational Challenges. SSRN Working Paper, 2026. 22 p. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=6558018; <https://hdl.handle.net/11300/32647>.
5. Reite E. J. Recurrence, Scale, and Risk-Based Monitoring in Money Laundering: Temporal Displacement under Cumulative Enforcement // *Journal of Economic Criminology*. 2026. Vol. 12. Art. 100221.
6. World Bank. The Forfeiture of Unexplained Assets in Proposed Ukrainian Civil Law Amendments: Compatibility with Human Rights Law. Washington, DC: World Bank, 2020. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/806251593687046903/pdf/The-Forfeiture-of-Unexplained-Assets-in-Proposed-Ukrainian-Civil-Law-Amendments-Compatibility-with-Human-Rights-Law.pdf>.
7. Gogitidze and Others v. Georgia: Application No. 36862/05. Judgment of 12 May 2015 // *European Court of Human Rights*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-154398>.
8. Grifhorst v. France: Application No. 28336/02. Judgment of 26 February 2009 // *European Court of Human Rights*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/pdf?library=ECHR&id=001-117304>.
9. Transparency International EU. AML Package Briefing. Brussels: TI EU, 2024. URL: <https://transparency.eu/wp-content/uploads/2024/09/AML-package-briefing.pdf>.
10. EU AML in Transition: How AMLA and the New AML Regulations Will Change Banks' Compliance // *BankingHub*. 2026. URL: <https://www.bankinghub.eu/finance-risk/eu-aml-banks>.
11. Державна служба фінансового моніторингу України. Annual Report 2024. Київ, 2024. URL: <https://fii.gov.ua/assets/userfiles/0350/2025/REPORT2024.pdf>.
12. Державна служба фінансового моніторингу України. Аналіз підозрілих транзакцій у податковій сфері: цифри та останні тенденції. Київ, 2020. URL: <https://fii.gov.ua/en/pages/dijalnist/funkcional/news/analiz-pidozrilix-tranzakcij-u-podatkovij-sferi-czifri-ta-ostanni-tendencziji.html>.
13. Юридичні аспекти AML (Anti-Money Laundering) в Україні, ЄС та США. Zilver, 2024. URL: <https://zilver.com.ua/uk/yurydychni-aspekty-aml-anti-money-laundering-v-ukrayini-yes-ta-ssha/>.
14. Доходи, що не включаються до оподаткованого доходу: стаття 165 ПКУ // *і-Фактор*. 2024. URL: <https://i.factor.ua/ukr/journals/nibu/2024/november/issue-92/article-130988.html>.
15. Kovalenko V., Prymachenko V. Money Laundering Prevention in Ukraine: Regulatory and Institutional Framework // *Baltic Journal of Economic Studies*. 2023. Vol. 9, No. 2. P. 55–63.
16. Seizure and Confiscation as an Effective Means of Combating Crime: Ukrainian Dimension and EU Standards // *Law and World*. 2024. URL: <https://lawandworld.ge/index.php/law/article/view/356>.
17. Національний банк України. Фінансові установи мають сфокусуватися на виявленні схем, спрямованих на ухилення від сплати податків. 31.10.2024. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/finansovi-ustanovi-mayut-sfokusuvatisya-na-viyavlenni-shem-spryamovanih-na-uhilennya-vid-splati-podatviv>.
18. НБУ закликає банки відійти від формалізму у виявленні компаній-оболонки та ризикових ФОП // *ЛІГА:ЗАКОН*. 21.01.2026. URL: https://biz.ligazakon.net/news/241740_nbu-zaklika-banki-vdyti-ud-formalizmu-u-viyavlenni-kompany-obolonok-ta-rizikovikh-fop.
19. НБУ радить банкам переходити від формальних перевірок до реального аналізу компаній та ФОПів // *Судово-юридична газета*. 21.01.2026. URL: <https://sud.ua/uk/news/ukraine/351513-nbu-radit-bankam-perekhoditi-vid-formalnikh-perevirok-do-realnogo-analizu-kompaniy-ta-fopiv>.

20. Sharma B. Implementing a Risk-Based Approach: Source of Wealth and Source of Funds. LinkedIn, 2024. URL: <https://www.linkedin.com/pulse/implementing-risk-based-approach-source-wealth-funds-balika-sharma-qs1te>.

21. FATF. Guidance for a Risk-Based Approach: Legal Professionals. Paris: FATF, 2019. URL: <https://fiamalta.org/wp-content/uploads/2020/10/20190916-FATF-Guidance-for-Legal-Professionals.pdf>.

22. Tax Crimes as Predicate Offences under the EU Sixth Anti-Money Laundering Directive (2018/1673) // *IBFD Journal Article*. 2020. URL: <https://www.ibfd.org/shop/journal/tax-crimes-predicate-offences-under-eu-sixth-anti-money-laundering-directive-20181673ibfd+1>.

23. Колосов А. С. Тіньова економіка та її вплив на податкові надходження в Україні: теорія та практика оптимізації податкової політики : кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавра : спец. 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» / наук. кер. Н. А. Шинкіна. Одеса: ОНЕУ, 2025. 66 с. URI: <https://dspace.oneu.edu.ua/handle/123456789/19930>.

24. Council of Europe. Council of Europe Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime and on the Financing of Terrorism (CETS No. 198). Reservations and Declarations for Treaty No. 198 – Ukraine. 2021. URL: <https://rm.coe.int/168008371f.ips>.

25. The Implications of Making Tax Crimes a Predicate Crime for Money Laundering. In: *Leveraging Anti-Money Laundering Measures to Improve Tax Compliance and Increase Revenues*. Oxford: Oxford University Press, 2024. URL: <https://academic.oup.com/book/39754/chapter/339818508academic.oup+1>.

26. KSE Institute. WatchOut: Бюджет-2026. Київ: KSE Institute, 2025. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2025/12/WatchOut_Byudzhethet-2026.pdf.

27. Податок на виграш в лотерею 2025: розмір та коли сплачувати // *Факти*. 23.06.2025. URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/ekonomika/20250624-podatok-na-vygrash-v-lotereyu-2025-rozmir-ta-koly-splachuvaty/>.

28. Нові європейські правила AML/CFT: що в пакеті? // *Юридична практика (Pravo.ua)*. 05.06.2024. URL: <https://pravo.ua/novi-ievropeiski-pravya-aml-cft-shcho-v-paketi/>.

29. AMLR vs AMLD6: Navigating the New Anti-Money Laundering Regulation Era // *Signicat Blog*. 2026. URL: <https://www.signicat.com/blog/amlr-vs-amld6-navigating-the-new-anti-money-laundering-regulation-erasignicat+1>.

30. UNICRI. Illicit Financial Flows and Asset Recovery in Ukraine. Turin: UNICRI, 2021. URL: https://unicri.org/sites/default/files/2021-06/Illicit%20Financial%20Flows%20and%20Asset%20Recovery%20in%20Ukraine_1.pdf.

31. OCCRP. France Opens Criminal Inquiry into Lebanese Banks over Crisis-Era Capital Flight. Organized Crime and Corruption Reporting Project, 21.04.2026. URL: <https://www.occrp.org/en/news/france-opens-criminal-inquiry-into-lebanese-banks-over-crisis-era-capital-flight.naharnet+2>

А н о т а ц і я

Туляков В. О. Податково нейтральні «брудні» гроші: «No Tax for Tips», відмивання та юрисдикційна асиметрія в Україні. – Стаття.

Стаття аналізує зближення України з правом ЄС у сфері AML в умовах існування значних обсягів податково нейтральних, але «брудних» коштів, що залишаються фіскально невидимими та частково толерованими. Обґрунтовано, що явище «намивання» (sedimentation) є не побічним ефектом, а системною характеристикою, яка формує континуум між «сірим» накопиченням і потенційно керованою прозорістю. На основі взаємодії міжнародного кримінального, податкового та європейського кримінального права (ICL–TCL–ECL) запропоновано модель «архіпелагу асиметрій», що відображає фрагментоване включення різних категорій доходів (чайові, виграші, соціальні виплати, пожертви, ФОП-схеми) у податкові, AML і конфіскаційні режими. Виявлено чотири ключові чинники намивання: відсутність універсального декларування доходів і активів, широта податкових винятків (ст. 165 ПКУ), обмеження предикатних злочинів через застереження до Варшавської конвенції, а також неефективність амністій капіталу. Запропоновано концепцію керованого намивання, яка передбачає переведення окремих податково нейтральних потоків у режим регулярного, але м'якого розкриття, де «податок сплачується даними». Розроблено також мінімалістичну рецидивно-орієнтовану модель AML-моніторингу, що базується на трьох сигналах: повторювані зв'язки «контрагент–юрисдикція», структурованість операцій

та перетини ролей у власності й управлінні. У сфері конфіскації запропоновано модель реверсивної втрати захисту права власності, яка дозволяє тимчасові обмеження активів із можливістю доведення їх законного походження відповідно до стандартів ЄСПЛ. Сформульовано чотири напрями реформ: перегляд застереження до Варшавської конвенції, запровадження універсального декларування, створення збалансованого механізму конфіскації необґрунтованих активів та інституціоналізація багатовимірної AML-оцінки. Практичний внесок полягає у пропозиції інструментів: матриці «архіпелагу асиметрій», режиму керованого намивання, категорії AML-позитивних податково нейтральних доходів, трисигнальної моделі повторюваності та рамки реверсивної втрати захисту.

Ключові слова: юрисдикційна асиметрія; протидія відмиванню доходів; податково нейтральні доходи; намивання активів; кероване намивання; предикатні податкові злочини; універсальне декларування.

Summary

Tuliakov V. O. Tax-neutral dirty money: "No Tax for Tips", laundering and jurisdictional asymmetry in Ukraine. – Article.

This article examines Ukraine's convergence with the EU AML framework in a context where large volumes of tax-neutral yet "dirty" income remain fiscally invisible and structurally tolerated. It argues that sedimentation is not a marginal by-product but a systemic feature, representing a continuum between unmanaged grey accumulation and potentially controlled transparency. Using an ICL–TCL–ECL interaction lens, the paper introduces the concept of an "archipelago of asymmetries," showing how different income categories (tips, lottery winnings, social transfers, donations, and shell-entrepreneur schemes) are unevenly distributed across tax, AML, and confiscation regimes. Four structural drivers of sedimentation are identified: the absence of universal income and asset declaration, broad tax exemptions under Article 165 of the Ukrainian Tax Code, the reservation to the Warsaw Convention limiting predicate offences, and ineffective capital amnesties that fail to create verifiable financial histories. To address these gaps, the article proposes the concept of controlled sedimentation, whereby selected tax-neutral flows are shifted into a managed disclosure regime through light but recurring obligations of effectively "paying tax in data." A minimal recurrence-based AML monitoring model is also developed, focusing on three signals: repeated counterparty–jurisdiction patterns, recurring structuring of transactions, and repeated overlaps of ownership and management roles. In the confiscation domain, the article advances a reversible unprotection model, allowing temporary restriction of property rights combined with ex post opportunities to demonstrate lawful origin, in line with ECtHR standards. The findings translate into four reform priorities: revising the Warsaw Convention reservation, introducing universal declaration, developing a calibrated unexplained-wealth and confiscation framework, and institutionalizing multidimensional AML assessment. The article's practical contribution lies in a set of implementable tools, including the asymmetry matrix, the controlled sedimentation regime, the category of tax-neutral but AML-relevant income, the three-signal recurrence model, and the reversible unprotection framework.

Key words: jurisdictional asymmetry; anti-money laundering; tax-neutral income; asset laundering; managed laundering; predicate tax crimes; universal declaration.

Дата першого надходження статті до видання: 12.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 17.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 20.05.2026

